

El SNEE: rutas para la construcción de una educación de calidad

Desde el Instituto

Sylvia Schmelkes
Carmen Reyes
Teresa Bracho
Francisco Miranda
Enrique Muñoz

Visión latinoamericana

Perú
Uruguay
Colombia
Brasil
Argentina

Reflexión foránea

Jeaniene Spink (Australia)
Barbara Bruns (EUA)

Experiencia en las entidades

Sinaloa
Durango
Baja California Sur
Querétaro
Campeche
Ciudad de México

Recorrido por la evaluación

Roberto Rodríguez
Otto Granados
Bonifacio Barba
Rodolfo Ramírez
Ana María Aceves
Gretta Hernández

3er.
aniversario

Con textos traducidos al popoloca de Puebla, tojolabal de Chiapas y mixteco de la costa de Oaxaca





Artículos en lenguas indígenas

Mixteco

Gaceta nu Tsa'á Kuenda
tsi Nacaa iyó nu Kutu'va
ra kuaryi na'a ra Nani
Ñukoo'yo No. 9: SNEE:
Ityi kunyikún yo tan kuvi
nduva'a ka nu kutu'va ra
kuaryi na'a ra.

Tojolabal

Ja Gasetá b'a Política
Nasyonali ja b'a ilxuk
janek' wa xnaxi' b'a
Sneb'jel ju'un b'a Mejiko
N.9 Ja SNEE: jani oj
i'xuka' ja b'a k'ulaxuk ja
b'a je'xuk lek ja ju'uni'

Popolca

Gaceta kuénté política
sich'e ixra kuenté Nación
kuénté ti evaluación
kuénté ti sin tjako ti
México No. 9 SNEE: ti
nkehe tsoexin kixin antsí
jina tsoxrako

Tsa nduku yo ku'va nakaa kua'an tyiñu, java'á yo kan tyin kuñi yo nduva'a ka nakaa taa'an tsi ja'a tyiñu

TANDI' RA TSA'A KUENDA TSI RA TSA YI' NDA'A TYIÑU NU KUVI INEE

Tsa ndi'i natu'un ta'an ndi tsa kua quita tutu iin cuenda Gaceta i'ya, nu tsa'a kuenda Nakaa koo va'a nu Jakua'a kuenda Nani ka'nu Ñukoo'yo, tyi'i tuñi iñi ndi tan nye'e ndi.

Tsa quita uñi kuiya tsa natu'un ta'an ndi siqui tsa ka'nu kuvi tsa ñi'i yo ku'va nakaa tyi'i yo ku'va náa kua java'a yo. Tan vityin ñiñi kuñi tsi nañi'i ku'va java'a ñi kuenda Instituto Nacional para la Evaluación de la Educación (INEE) tyin yakan kua kutyiñu yo, tsa tsa tsa ndi tava ñi, tsa kuvi tsa nañi: Sistema Nacional de Evaluación Educativa (SNEE).

Tan tsa takan iyó nyeh'e ndi, tsa quita uñi kuiya tsa quituvi tsa kuvi Gaceta i'ya, jana'á tsi tandi'i tyiñu tsa kua'an quita, tan jana'á tuku tsi náa yí tan naa ityi ku'un yo tan quita va'a tyiñu, tan koo va'a ka nu ka'vi ra kuatyí na'a ra, ta'an ñi ña'a nyi'i, ra nyi'i tan ra kuatyí na'a ra, tsa iyó nani kuenda Ñukoo'yo.

Ku'va quita'á iyo ve'e nu ja'á tyiñu tsa kuvi INEE

Ve'e i'ya quituvi tsi nu una nyaá yoo agosto kuiya uvi mil nyaá uvi kuiya (2002), quituvi tsi tsa nye'e tsi tyiñu tan jatyiñee tsi tsi ra kumi tyiñu kuenda nu jakua'a na ñi'i ra na'a ku'va nye'e ra nakaa kua'an tyiñu ja'á ra na'a. Tsa ji'na kuu ñi, ñi kuenda INEE ña iin ñi ja'á tyiñu ñi tsihin ra kuenda Secretaría de Educación Pública. Maa tyin nda tsa kuvi yoo mayo kuiya uvi mil nyaá utsi uvi kuiya (2012) quita'a tuku ja'á tyiñu siin ñi tan ñavin kuenda sector ja'á tyiñu ñi.

Tan tsa quita kuiya uvi mil utsi utsi uñi kuiya (2013) nanduví tsi iin ve'e tyiñu tsa kuvi nye'e naa maa tyiñu, iyó tani'i tsa tsiñi ñu'u tsi ñi, xu'un iyó tsi ñi kuvi tsatyíñu maa ñi kan nakaa kuñi maa ñi. Tan iyó tuku nyivi nyehe tyiñu kuenda ndatu tsa iyó tsi ñi tsa kuvi ñi iin ve'e nye'e tyiñu.

Tan vityin nu quita'á kua'an tsa nyiko, tsa quita utsi iin kuiya tsa quituvi tsi, INEE i'ya qui'in tuku tsi tyiñu kuenda: i) ñi nye'e tyiñu tsa koo va'a ka nu juakua'a ra kuatyí tsa kuvi Sistema Educativo Nacional (SEN), ii) Tan Sistema Nacional de Evaluación Educativa (SNEE), iii) tan tsa'á tuku ñi ku'va nakaa java'a ra jakua'a na'a ra, iv) tsa jakoto ñi tsi nyivi náa ndi'i tsa ñiñi kuñi tsi koto ñi, tan tsinu u'un v) nye'é tuku ñi kuenda tsa tyaa ñi nakaa taa'an tsi koo tyiñu. Tandi'i maa tyiñu i'ya ñiñi xaan kuñi tsi itsi, tyin juvin tsi jatyiñee tan ñi'i yo ityi ku'un yo.

Nakaa iyó nu jakua'a va'a tsi ra kuatyí na'a ra

Tyiñu tsa nyaá nu artículo uñi (3) kuenda constitución, katyí tsi iin ku'va tsa nakaa taa'an tsi jakua'a tsi ra kuatyí na'a ra. Tan nduñi taa'an ley kuví tsi —Ley General de Educación, Ley General del Servicio Profesional Docente y Ley del Instituto Nacional para la Evaluación de la Educación— nduñi taa'an ley i'ya, tsa'a kuenda tsi nakaa taa'an tsi ku'un tyiñu, iin tyiñu va'a, tyin takan tan kuvi ñi'i ra kuatyí na'a ra ku'va kutu'va va'a ra na'a tan ñi'i ra na'a ku'va java'a ra na'a naa tutu kuenda ra kuatyí tan nakaa jakua'a ra na'a. Takan tuku ñi kuenda escuela, ku'va iyó tsi, ku'va ja'a tyiñu tsi, tatun iyó ra tsito va'a jakua'a tatun iyó ra kuvi ityi nuu jaqui'i ityi tsi tandi'i ka ra na'a.

Náa tyiñu java'a ñi kuenda SNEE: náa tyiñu kua'an ityi nuu tan naa tsa yí kumañi

Tan ku'va tsa ja'a tyiñu, ñi nyehé kuenda SNEE, juvin ñi kuvi ñi nye'e tyiñu nakaa java'a ñi kuenda Instituto i'ya, tyin takan tan kuvi tsi iin tyiñu tsa kuvi kuatyíñu tandi'i inga tumaa SEN, tan kuvi ñi'i ñi ku'va java'a ñi iin ku'va va'a ka. Tan kua java'a ñi kan tsihin tyiñu tsa kua ja'a ñi investigar tan nakaa kuatyíñu ñi tsa kua quita nu kua nyehe ñi tyiñu kan.

Tsa ji'na kuu ñi java'a ndi, java'a ndi tsa kuvi Política Nacional para la Evaluación de la Educación (PNEE), tan juvin (PNEE) i'ya nye'é nakaa koo va'a ka nu juakua'a ra kuatyí na'a ra Ñukoo'yo i'ya. Tan jatyiñee tsi tsa kuvi ja'a tyiñu iin kaa ñi tsihin tsa kuvi Instituto i'ya tan tsi'in ra kumi tyiñu nye'e tyiñu kuenda nu jakua'a tsi ra kuatyí na'a ra. Takan kuvi, nda kuiya uvi mil tsa'un iin (2016) tan tsikoó proyecto nakaa kua koo va'a ka nu jakua'a ra kuatyí na'a ra tan vityin iyo kan tsitsi Programa de Medio Plazo del Sistema Nacional de Evaluación Educativa (PMP SNEE 2016-2020). Iyó iin ciento uñi xico utsi proyecto tsa jatyiñee na quita va'a tyiñu tsa nye'é ñi kuenda PNEE. Tan ja'a tyiñu ñi tumaa katyi maa Instituto, nakaa va'a ka cua koo nu jakua'a ñi: i) tsa jatyiñee tan ku'un ka proyecto kan ityi nuu, ii) tan nakaa tsinu ku'va ja'a tyiñu tan nakaa koto nyivi tsa kua quita nu kua koo evaluación, tan inga tuku iii) nakaa kua koo nu kuvi jatyiñee inga ka nyivi.

Tan ñavin yakan ñi, tyin iyó kua'a ka tyiñu tsa nyehé yo tsa java'a tandi'i ka ñi nye'e tyiñu i'ya. Tan kuvi tsi tyiñu tsa kua jatyiñee náa iin tsa kumañi tan koo va'a ka nu jakua'a. Tan i'ya kuvi nu tandi'i ñi ja'á tyiñu kuenda INEE nye'e ñi tyiñu.

Tan tsa kuvi kuenda SNEE tan tyiñu tsa nye'é tuku ñi i'ya, jatyiñee xaan kan tsi ny'u tsa kuvi ndi Instituto na ñi'i ndi tunyee iñi tan kuvi quita va'a tyiñu nye'e ndi tsi'in inga ñi, tyin takan tan kuvi koo tan quita va'a tsa kuvi evaluación tsa tsinu iñi nyivi. Yakan kuenda, tsikoo tsa kuvi nye'e nyivi nakaa kua'an tyiñu, tan nye'e ndi tun java'a ra jakua'a na'a ra ku'va kaa'an tyiñu, tun nyikun ra na'a ku'va nyaá, ku'va taa'an tsi koo tyiñu. Tyin takan tan kuvi koo evaluación tani Ñukoo'yo tan ña naa iñi java'a ñi kan. Takan tuku ñi java'a ndi, na koo ñi qui'i nda'a tan nye'e ku'va kua'an tyiñu, na va'a ka koo nu jakua'a, tan jandu iin ndi iñi nyivi nye'e tyiñu maa ñuu tsa oko utsi uvi (32) nuu yí'i nda'a Ñukoo'yo.

Tan nduku tuku ndi ku'va nakaa ja'a tyiñu ndi iin kaa ñi tsi'in inga ka Instituto tan kuvi jatyiñee tsa kua'nu ka ku'va iyó nu jakua'a tsi ra kuatyí na'a ra tandi'i maa ñuu na'nu nu yí'i nda'a Ñukoo'yo.

NDUSU YO

Tan tsa kuenda tandi'i maa tyiñu i'ya, tsa ñiñi kuñi tsi nye'e ji'na yo kuvi nakaa kua java'a yo tan ya'a yo tsa yii tsa ku'va kuenda yo tsi nyivi tan kutuñi iñi ku'va iyó tsa kuvi evaluación tsa tsikoo kuenda nu jakua'a. Kuñi tsi kutuñi va'a iñi nyivi tyin tse'e kuvi iin tsa kua jatinyee tan koto yo nakaa koo va'a ka un jakua'a tsi ra kuaryi na'a ra. Tan takan tan kua koto tuku yo nakaa java'a ra kuenda SEN, tyin ñavin tsa jakoto ñi ra na'a tyin kua'a ka ku'va java'a ra na'a. Tyin tsa jakoto yo tsi nyivi kuvi iin tsa ka'nu kuvi, tyin jatinyee kan tsa koto yo ndaa ityi taa'an tsi ku'un yo tan koo va'a ka nu jakua'a tsi ra kuaryi na'a ra. Tandi'i tyiñu i'ya kuñi tsi koto nyivi tsitsi tsa kua'an yo nye'e yo tyiñu, tsitsi tsa ndi kutu'va ñi kaan ñi tsi'in kan.

Tse'e kuvi tyiñu nye'é ndi, kuvi kan tumaa iin mapa, tan tsa ndi'i ndi tsi natu'un ndi, tan kua'an ndi ityi nuu tsi'in tyiñu i'ya. Yakan kuenda vityin i'ya, nu tutu i'ya kua'a ñi ra tsito na'a ra tyaa ra tan ka'an ra na'a siqui tyiñu i'ya. Ta'an ñi ra tsito iyó Nukoo'yo tan ra tsito iyó nuu yanqui. Tyin takan tan ña kua naa ku'va i'ya.

Tsa nyaá ku'va kua ja'a tyiñu ndi, tsa tsakñi ndi ku'va kua koo tyiñu, tan kua'an ndi ityi nuu tsi'in tyiñu i'ya. €

Nda tsa nye'e yo nakaa kua'an tyiñu nye'e nyivi ve'e escuela, nda kuanda nakaa tsa va'a tyiñu can. Ityi kuiti tsa taa'an tsi kunyicun yo tan quita va'a tyiñu java'a yo

Tsa kua'a xaan kuiya ya'a nda tsa tyaa yu siqui kuenda “tsa nduku yo ku'va koto yo nakaa kua'an tyiñu nu jakua'a, ña jatinyee kan tan koo va'a o quita va'a tyiñu nu jakua'a, maa tyin tatun ña ja'a kuii yo kuenda, ña kuvi nduva'a koo tyiñu” (Schmelkes, 1994). Tan tsa kuñi yo kundaa tu'un kaa'an yu nu ndi'i i'ya, ñiñi kuñi tsi nduku yo ku'va nakaa koto yo tun va'a kua'an tyiñu, tun nakatsi ta'an kan tsi'in ku'va ja'a tyiñu.

Ku'va tsiká iñi nyivi cuenda tsa ndukú xaan ku'va nakaa tsikoó tyiñu nu jakua'a

Iyó nyivi tsiká iñi tyin tsi'in tsa ja'a kuenda ñi yo tun va'a o ña va'a kua'an tyiñu tan kua nduva'a ka jakua'a tsi tsa nyi'i, ña kuvi java'a yo yakan ñi. Iyó tuku nyivi katyí ñi, tyin ñi tsa nye'e tyiñu i'ya tsiká iñi ñi tyin ña kuñi tsi java'a ñi naa inga ka tan koo va'a ka tyiñu. Maa tyin nyu'u tsa nye'e tyiñu kan, ña takan tsiká iñi ndi.

Ñiñi kuñi tsi nye'e yo nakaa kua'an tyiñu, tyin tun ña java'a yo kan, ña kua koto yo nakaa kua'an tyiñu nanií Nukoo'yo. Tan ndi ña kua ñi'i yo ku'va jana'a yo tsa ña induku iyó kan, -tun tsa tyin kuvi ña koo kan, va'a xaan, maa tyin ña kuvi-. Tan tun ña java'a yo kan ndi ña kua coto yo tun va'a tsi o ña va'a tsi, tan ña kua koto yo tun kua quita va'a tan kuvi koo va'a ka nu jakua'a.

Tun kuñi yo koto yo nakaa tsa ka'nu tisi'i iyó kuenda tsa jakua'a, tun kuñi yo ñi'i yo ku'va ndaa ityi ku'un tyiñu, tyin tyiñu tsa jakua'a kuvi tsa ñiñi ka kuñi tsi, tyin takan tan jatinyee tsi tan janditsi tsi ku'va iyó. Tun ña koo tsa nduku yo ku'va nakaa nduva'a koo tyiñu tsa jakua'a, ra tsa nye'é tyiñu i'ya ña kua ñi'i ra na'a ku'va katyi tu'un ra na'a tisi'i tsa kua nañi'i ra na'a. Maa tyin vasu ndi maa nduku ñi ku'va koto ñi, ñavin yakan ñi kuñi tsi java'a yo tan nduva'a ka ku'un tyiñu kuenda tsa jakua'a. Tsa kuenda yakan kuñi tsi tyi'i ku'va yo nakaa kua'an tyiñu, i'ya vatsi ju'va ku'va nye'e yo.

Nu nduva'a tandi'i tsa ka'vi ra nyi'i (currículo)

Ku'va java'a ñi ve'e escuela tan ñi'i ñi ku'va nakaa kua'an ra nyi'i. Yakan kuvi uvi tsa ña kuvi kumañi: tsa tsikoo tsa kuvi prueba siqui tsa ka'vi ñi tsitsi kuiya kan. (tumaa tsa kuvi PLANEA) tan tumaa tsa nye'e ñi tun tsitó ra kuaryi na'a ra o ña tsitó ra na'a, ku'va kuñi nyivi iyo vityin. (tumaa tsa kuvi PISA o tsa kuvi prueba tsa java'a ñi kuvi kuenda IEA).

Tsa quita nu ka'vi ñi katyí kan tyin maa currículo ña va'a, yakan kuenda kuñi tsi nduva'a kan, nasama kan. Tyin tun tandi'i ra kuaryi na'a ra tan ña kutu'va ra na'a, kuñi tsi katyi tyin maa currículo kan ña va'a, tyin nduve náa kutu'va ra na'a. Yakan kuenda ñiñi kuñi tsi tsa jandu'va currículo kan tyin tsi'in kan kua koto yo náa kuenda ña kutu'va tsa nyi'i.

Nu kua ja'a tyiñu nakaa kua koo tyiñu nu kua jakua'a tsi ra kuaryi

Tsa tyi'i ve'e escuela ku'va tan kuñi tsi, yakan kuvi tsa kutu'va ra kuaryi na'a ra tandi'i ku'va katyí tsa kuvi currículo kan tan tsa kuñi ve'e escuela. Tsa kua quita tsi'in prueba tsa kua java'a ra nyi'i na'a ra, yakan kua jatinyee tan koto ra jakua'a na'a náa taa'an tsi jandu'va ra na'a tan kuvi kutu'va ra kuaryi na'a ra. Maa tyin kuñi tsi ja'a va'a xaan ra na'a kuenda náa kua sama ra na'a tan quita va'a tyiñu un ninu xaan kua'an ra kuaryi na'a ra. Tse'e kuvi tsa taa'an tsi jakutuñu iñi yo o tyi'i tuñi iñi yo, tan nduku yo ku'va nakaa taa'an tsi ja'a tyiñu ku'va kutuñi iñi maa ra kuaryi na'a ra. Takán tan kuvi tava yo



tza jatyañu o tyasi tsa kutu'va ra kuatyí na'a ra. Tsa kua jatyinyee tan kuvi ñi'i yo kua'va tan ña kundihí tsa ka'vi ra jakua'a naha ra, tan nakaa tan ña koo tsihi tsitsi ve'e nu jakua'a ra na'a, takan tuku ñi tsa tyi'i tuñi va'a iñi ra na'a náa kua jakua'a ra na'a. Tandí'i tyiñu i'ya kua jana'a nakaa kua java'a yo tan koto yo tun va'a kua'an kutu'va ra nyi'i na'a ra ve'e escuela, tun kutu'va ra na'a tsa ñiñi ka kuñi tsi.

Ñi nye'é tyiñu nu kuvi INEE, juvin ñi kua'an ve'e escuela kua nye'e ñi tun va'a kua'an tyiñu, ta'an ta'an kuiya kua'an ñi siñ siñ ve'e escuela. Kua'an ñi kua nye'e ñi nakaa iyó ve'e escuela, tun iyó tandí'i tsa tsiñi ñu'u tsi ra nyi'i, nakaa java'a ra juakua'a na'a ra, tun jatyinyee nyivi ra nyi'i na'a ra, tan nakaa iyó tsi'in ta'an ñi nu ka'vi ñi. Tsa quituvi nu ka'vi ra kuvi director tan ra kuatyí ka'vi na'a ra, jatyinyee kan tsa tyi'i tuñi va'a iñi ra na'a naa kua jakua'a ra na'a. Tan tsa kaa'an tuku inga ka ra na'a kuenda inga escuela, jana'a nakaa iyo intu'un intu'un escuela, (tza nañi'i ñi yakan jana'a ku'va iyó escuela). Tan jatyinyee tuku yakan tsa koo va'a ka ku'va kua ka'vi ra kuatyí na'a ra, tun maa escuela kuñi, (tumaa iyó tsi'in ta'an ñi, kua'va iyó tuku maa ra jakua'a na'a ra, tun jatyinyee nyivi ra nyi'i na'a ra, tan tun jatyinyee tuku maa ra kumi tyiñu ñuu kan). Maa ve'e escuela kan jana'a nakaa ja'a tyiñu ra kuatyí na'a ra nu ka'vi ra na'a. Tun kutu'vá ra na'a ku'va taa'an maa tsi. Tun kuñi yo tsa va'a ka kutu'va ra kuatyí na'a ra, taa'an tsi nduku yo ku'va koo va'a ve'e escuela, na ña koo tsa jatyañu nu kutu'va ra na'a.

Iin ku'va tsa nakaa ja'a tyiñu ve'e escuela

Tandí'i maa ra jakua'a na'a ra, taa'an tsi nduku ra na'a ku'va nakaa quita va'a ka tyiñu java'a ra na'a. Ña kuvi katyi tuku yo tyin tsi'in tsa nduku yo ku'va java'a yo tsa tsa tan va'a xaan kua quita tandí'i, ñavin. Kua'a inga ku'va kuvi kutu'va ra nyi'i, kuvi kutu'va ra na'a tsi'in tsa ku'va kuenda ta'an ra na'a tsi ra na'a tsa kutu'va ra na'a. Tsa nye'e ra na'a ku'va va'a java'a inga ka ra na'a. Tsa ka'vi ra na'a libru nu kuvi kutuñi iñi ra na'a tan kutu'va va'a Ka ra na'a. Tan ña yakan ñi, kuñi tuku tsi nye'e ra na'a nakaa quita evaluación tsa inga ka ra na'a java'a tan tsa java'a tuku maa ra jakua'a ve'e escuela. Tumaa iin ku'va, iin ra jakua'a kuvi koto ra nakaa kua'an iin ra lu'lu tsi'in tsa nye'e ra nu ninu xaan

kua'an ra ka'vi, tan kuvi tuku nye'e ra nakaa iyo inga ka escuela tsa induku ñi ja'a tyiñu tsi'in ra na'a. takan tan kuvi jandu induku ra na'a tyiñu tan nye'e ra na'a tun va'a kua'an tyiñu. Tan tsa takan ndukú ra na'a ku'va koto ra na'a tun va'a o ña va'a kua'an ra nyi'i, jatyinyee kan tsi ra jakua'a tsa koto ra nakaa kua java'a ra tan kutu'va tsa nyi'i. Tun ta'an ta'an ve'e kua ya'a ñi nduku tu'un ñi, o tumaa java'a tsa kuvi PLANEA Escuelas, tyiñu tsa kua naqui'in kuenda ñi, tan tsa kua naqui'in inga ka ñi, kuvi jandu induku ñi kan tsi'in tsa tsi inga ve'e escuela tsa induku ñi ja'a tyiñu tsi'in ñi. Tsi'in ku'va kan kua kuvi ñi'i ñi ku'va koo va'a ka nu jakua'a ñi.

Tan iyó tuku tyiñu tsa naqui'in maa ra jakua'a, ca'nu ka kuvi tse'e tyin ndí'i quivi nye'e ra ku'va kua'an ra kuatyí na'a ra. Ñiñi xaan kuñi tsi ja'a yo kuenda tandí'i quivi náa kutu'va ra kuatyí tan náa ña kutu'va ra na'a. Takan tuku ñi kuñi tsi ja'a ra na'a kuenda numaa kumañi nakoso va'a.

Nakaa quita'a tan ña kundí'i tsa ka'vi va'a ra kuatyí na'a ra

Tan tsi'in tse'e kua koto yo tyin ñiñi xaan kuñi tsi ku'un ityi nu tyiñu kuenda evaluación, ta'an ñi tsa kuenda ra ka'vi na'a ra tan ra juakua'a na'a ra, tyin nakatsi ta'an kan tsi'in ku'va iyó nu jakua'a. Tsa ña quita va'a ra kuatyí na'a ra, yakan jana'a tyin ra jakua'a kuñi tsi ka'vi va'a ka ra na'a tyin takan tan va'a kua jakua'a ra na'a. Tsa kaa'an yo tu'un i'ya kuvi tsi kuenda tani Ñukoo'yo tan inga ka ñuu. Tumaa tsa kuvi PISA, ñi i'ya tyi'i ku'va ñi tsi'in tsa nye'e ñi nakaa tsitó ra kuatyí na'a ra, tsa kutu'va ra na'a tsa ya'a ya'a ra na'a iin tsi'i. tan nakaa ya'a tsi'i kan. Vasu ndi maa ninu quita ra kuatyí ñukoo'yo na'a ra tan ñavin ka inga ñi kuatyí iyó inga ñuu. Tandí'i tse'e kuñi tsi katyi tyin ra jakua'a na'a ra, kuñi tsi ka'vi ka ra na'a, na ñi'i ra na'a ku'va juakua'a ra na'a, kuñi tsi koto ra na'a nakaa nakoto ra na'a iin tyiñu, taa'an tsi tyi'i tuñi iñi ra na'a náa iin tyiñu tan ku'va kuenda ra na'a tsa tsiká iñi ra na'a.

Inga tuku ku'va kuví tsa java'a ra PLANEA na'a ra nu ndí'i ña: ju'va ra kuatyí na'a ra tsa tsicoq evaluación, ña kuvi java'a ra na'a kuenda tsa kuvi tsa tyihi tuñi iñi ra na'a (algebraico), tan ra kuatyí tsa tsiká sexto primaria, ña kuvi tava kuenda ra na'a, takan katyí evaluación tsa tsicoq kuiya 2015. Tsa tye'en quita ra na'a, tsi'in yakan kua nasama currículo tsa kua ka'vi

ra kua kuvi maestro na'a ra. Tyin tacan tan va'a ka juakua'a ra na'a tsa kuvi matemática. Takan tuku ñi tsa koto ra na'a nakaa java'a ra na'a tsa kua jakua'a ra na'a.

Tan tsa kuenda escuela preparatoria, tsa tsiká iñi ra kuenda PLANEA na'a ra kuvi: ¿nakaa tan kuvi koto va'a yo tyin ra maestro tsa ka'vi universidad kua koto ra naha jakua'a ra na'a tun ña tsito ra na'a nakaa jakua'a ra na'a tan ña ka'vi ra na'a kuenda kan? Inga ñuu na'nu tandí'i ra kuvi maestro na'a ra, ka'vi ra na'a nakaa kua jakua'a ra na'a. Ñukoo'yo i'ya, ñi tsa taa'an tsi jakua'a tandí'i ñi ku'va kutu'va ra kuatyí na'a ra kuvi escuela universidad, tyin juvin escuela i'ya nye'é tyiñu kan.

Tsa ña kua'a tu'un ñi ka'an yo, tsa quita un prueba, yakan kuvi tsa taa'an tsi ja'a kuenda nu ka'vi ra tsa kua jakua'a. Tyin taa'an tsi koto ra na'a náa kua jakua'a ra na'a, tan quita va'a tyiñu kuenda tsa kua jakua'a ra. Tan ñiñi kuñi tuku tsi nduku va'a ku'va va'a koo tsa jakua'a ra na'a, ra tsa ña ka'vi va'a tan jakua'a ra na'a.

Tan inga tuku, tsa quita tsa ya'a tsa tsikoo tsa kuvi evaluación kan kuenda ra jakua'a na'a ra, jatyinyee kan tsa tsa iyó, tsa tsa nañi'i: intu'un kan kuvi tsa java'a ra na'a tsa ndi quita'a ñi escuela, tan ka'nu kuvi kan, tyin takan tan kuvi nduva'a ka tyiñu kuenda nu ndi quita'a tan nu kua'an ka tsi ityi nuu. Tsa tsikoo tsa kuvi evaluación kan kuenda ra tsa kuñi ja'a tyiñu qui'i nda'a ityi nuu, tsa ñiñi maa kuñi tsi ka'vi ra na'a nu tsikoo concurso, un ja'a kanaa ra na'a. Tan tsa tsikoo tuku evaluación tyiñu java'a yo tun va'a java'a yo, yakan ka'nu kuví tsa kuenda ra kua jakua'a, tyin kua jatyinyee kan tsi ra na'a tsa kua jakua'a ra na'a. Tyin takan tan kua jandaa ra na'a ku'va kuñi ra kuenda SEP na'a ra, tumaa tsikan ra na'a kuiya 2014. Tyin nduve yakan iyó quivi ka'vi ra na'a. Tacan tuku ñi kuñi tsi quita kuenda ra tsa kuñi kuvi tyiñu qui'i nda'a iin tyiñu ka'nu.

Tsa ka'vi va'a ra kua jakua'a, tsa kuvi in situ: Nyivi tsa jatyinyee naa tyiñu kuñi tsi ve'e escuela

Tsa ku'un yo ka'vi yo, o tsa ka'vi yo tsi'in internet o inga ku'va, jatyinyee kan tsa kutuñi ka iñi yo iin libru tsa kua jakua'a yo, tan ñavin yakan ñi, kuvi tuku nasama yo ku'va ja'a tyiñu yo, ku'va tsa ña kundí'i iñi ra kuatyí na'a ra. Maa tyin tsa kuatyí yo kan nu jakua'a yo ve'e escuela, kua quita va'a tyiñu kan tun naqui'in

kuenda yo tsa tsa'a kuenda inga ra na'a tsi yo (técnico-pedagógicos). Tsa koo evaluación tyiñu ja'a yo, kua jatyinyee kan tsi yo tan kuvi yo nyivi ja'a tyiñu va'a. Tyin tsa jakua'a yo, taa'an tsi tyi'i tuñi va'a iñi yo tsa kua jakua'a yo, tan kutuñi iñi yo tsa kua jakua'a yo. Tyin takan tan kua koto yo nakaa naka'an yo tun kua nduku tu'un ra kuaryi na'a ra tsi yo. Tun nduku tu'un ra na'a nakaa janduva'a yo tsa kua jakua'a yo. Tan nakaa kua java'a yo tsa kuvi evaluación tan ñi'i yo ku'va jana'a yo tsa kua jatyinyee tsi ra kuaryi na'a ra. Ra tsa jaqui'in ityi tsi ra jakua'a na'a ra, taa'an tsi nduku ra na'a inga ka ku'va tsa nduve nyii nuu tsa kuvi evaluación, tyin takan tan kua nye'e inga ka ra na'a nakaa taa'an tsi jakua'a tan nduva'a tsa kua jakua'a ra maestro, tan kuñi tuku tsi nye'e ra jaqui'in na'a ra nakaa ja'a tyiñu ra nu jakua'a ra, jandu iin ra iñi ra, tan ku'va ra tsa tyi'i tuñi iñi ra tun va'a kua'an ra, tan kuñi tuku tsi tsa nduku ra jakua'a nye'e ra nakaa jakua'a inga ka ra na'a. Tan ku'va ra kuenda ra tsi ra kuaryi na'a ra naa libru taa'an tsi ka'vi ra na'a. Tsa taa'an tsi kaka iñi ra jaqui'in ityi kan na'a ra, yakan kuvi tsa nduku ra na'a ku'va tsa tandi'i ra kuaryi na'a ra kutu'va ra na'a tsa jakua'a tsi ra na'a.

Nakaa kua'nu ka yo tsi'in tsa coto ka yo nakaa jakua'a yo

Tsa kua quita tsa kua koo evaluación, kua jatyinyee kan tsi ra jakua'a nakaa kua ñi'i ra ku'va ku'un ra ityi nuu tan kua'nu ka ra tsi'in tsa tsitó ra. Tan tsa kua'nu yo tsi'in tsa tsitó yo, kua'a ñi ku'va kuvi koo kan, iin ku'va kuvi tsa jana'a tsa kua ku'va tsa intu'un intu'un ra jakua'a. Tsa kua'nu yo tsi'in tsa koto ka yo, intu'un intu'un maa yo tan taa'an tsi ka'vi yo, maa tyin taa'an tsi ka'vi ya tsa kumañi tsi yo, tsa quita tsa tsikoo evaluación. Kuvi ka'vi yo iin escuela, kuvi ka'vi tuku yo curso ñi o tsi'in inga ka nyivi tsa ka'vi, tan tyi'i tuñi iñi yo nakaa java'a yo. Tsa kua kua'nu yo tan kuvi yo iin ra tsito va'a, kua kutu'va yo kan tun tsa jakua'a yo, tan ña taa'an tsi jandi'i yo tsa ka'vi yo, tyin takan tan kua quita va'a tyiñu ja'a yo nu jakua'a yo tsi ra kuaryi na'a ra.

Nakaa taa'an tsi jakua'a tsi ra kuaryi na'a ra

Iyó ku'va ja'a tyiñu un iyó ve'e escuela tan nakaa taa'an tsi java'a ra maestro na'a

ra un jakua'a ra na'a. Tan tandi'i ku'va i'ya, maa ra nye'é kuenda escuela tyaa itsi tan jatyinyee ra kumi tyiñu nanií kuenda Ñukoo'yo tsi ra na'a tan ra kumi tyiñu nu iyó escuela.

Kua'a xaan tsa kuvi nasama un jakua'a yo, un kuvi ve'e escuela, inga ka nu ka'vi ra kuaryi na'a ra, tun ña nasama ku'va iyo escuela, ña kua kuvi ku'un tyiñu ityi nuu. Tun ña sama ra kumi tyiñu ku'va java'a ra na'a, ku'va tsa'a ra na'a xu'un, tan tsa tsa'a ra na'a nda'a tyiñu cuenda ra kuaryi na'a ra tani'i ñi nu iyó escuela. Tan ku'va tsa ñi'i nyivi ja'a tyiñu ku'va jakua'a ra na'a ve'e escuela nu jakua'a ra na'a, takan tuku ñi tsa ña kundí'i tsa ka'vi ra na'a tan kua'nu ka ra na'a nu ja'a tyiñu ra na'a, tumaa katyi maa ku'va tyaa ra na'a tyin koo tyiñu (tumaa iin ku'va, ra kuaryi tsa iyo náa iin tundo'o o kuñi tsi tsa jatyinyee tsi ra na'a, tan ra nyi'i tsa nduve ve'e iyó o ra nyi'i iyó nuu nu natu'un va'a nyivi, nu siin ku'va iyó ñi, tan ñavin sa'an kaa'an ñi, tandi'i ñi tan iyó ndatu tsi ñi tsa ka'vi ñi).

Tandi'i tyiñu i'ya, kuñi tsi nasama tsi, tan kua kuvi nasama tsi tatun iyó tsa ndaa tsa quita tsa tsikoo evaluación o tsa nduku tu'un ñi ku'va kua'an tyiñu, tan kuvi ku'va kuenda ñi nakaa kundí'i iin tsi'i. Tan kuñi tuku tsi jaqui'in ityi tsi tandi'i ra na'a nakaa jatyinyee ra na'a tan induku ñi nye'e ñi tsi tandi'i nyivi.

Tan tsa tsikoo evaluación nakaa ja'a tyiñu nu jakua'a tsi ra nyi'i na'a ra, yakan kuvi: tsa jana'a naa iin tsa ña va'a kua'an, tun ña va'a ja'a tyiñu ra na'a, tan i'ya kuvi nu kuñi tsi jatyinyee tan ku'un ka tyiñu ityi nuu. Tan tsa kuvi evaluación tsa tyaa ra ja'a tyiñu INEE na'a ra, yakan kuvi tsa ndoo jaqui'in ityi nakaa kua ku'un tyiñu, tan ñi'i ndatu ñi tsa “jakoto ñi tandi'i maa ku'va iyó, tan nakaa ku'un tyiñu ityi nuu tsi'in tyiñu tsa jakua'a tsi ra kuaryi na'a ra”, tan yakan kuvi tsa kua jatyinyee tan quita va'a tyiñu kuenda ve'e escuela tsi'in ra kumi tyiñu na'a ra.

Tsa kuvi *Directrices de Política Educativa*, (tu'un tsa tsinyaa kuenda nakaa kua ja'a tyiñu nu jakua'a), yakan kuvi tsa ka'nu ka kuvi, yakan kuvi tsa kua nye'e yo nu ndi'i ña i'ya. Iin ñi kuvi kan tsi'in ku'va tsa iyó tsa java'a ra nye'e tyiñu kuenda INEE, tan kuvi tsi iin ve'e tyiñu tsa iyó, tan juvin si jandutsaa nakaa kua koo nu vatsi ka tsi ityi nuu kuenda tsa ka'vi tsa nyi'i Ñukoo'yo. Tan tsa tsinyaá tu'un i'ya, ja'a ñi kuenda nakaa tsikoo kuenda

tyiñu tsa nye'e ra ndaka ña'a. Tan tani'i maa tsa quita tsa tsikoo evaluación, tan tsi'in tsa java'a ra na'a nu jakua'a, ta'an ñi Ñukoo'yo tan inaga ñuu na'nu, tan tsi'in tsa ndukú xaan ku'va nakaa tan koo va'a ka nu jakua'a, tan tandi'i ku'va tsiká iñi nyivi tsa kua nye'e tyiñu kan tan tsi'in ñi tsa naqui'in tsa va'a i'ya.

Nu tsindi'i tu'un

Tsa nditsa tuku maa tyin tsa ji'na ñi kuvi tsa koo evaluación, maa tyin ña kuvi tuku tsa yakan ñi koo tan nduva'a koo nu iyó escuela, tan kuvi katyi tuku yo tyin tun ña koo evaluación kan, yii xaan tan kuvi koo va'a ku'va kutu'va ra kuaryi na'a ra. Ñiñi kuñi tsi tsa kut'va ra jaku'a na'a ra nakaa jakua'a ra na'a, tyin takan tan kuvi koto yo nakaa kua'an tyiñu. Tyin takan tan koo iin tsa jatita'an tyiñu tsa nye'e ñi java'a evaluación tan nduva'a ka quita tyiñu. Tan i'ya nyaku sivi tsa kuvi tsa ñiñi ka kuñi tsi.

Tsa ji'na kuvi ñi ka'an yo tu'un kuvi tsa kuvi evaluación tsi'in tsa nduku yo ku'va koto yo cuenda escuela. Tan tsa nduku tyiñu i'ya yakan kuvi tsa kuvi nakatyí tu'un nakaa tan nduva'a ka naa iin ña va'a iyó. Tandí'i tsa kutu'va tsi'in tsa java'a ñi kuenda tsa jakua'a tsi ra kuaryi na'a ra, intu'un tsa kaa'an tsi tu'un kuvi evaluación, tse'e kuvi tsa ñiñi kuñi tsi.

Va'a xaan tun kutuñi iñi ndo tsa kaa'an yu, tun katsi kaa'an yu siqui tsa kuvi ku'va ja'a tyiñu, tyin tsi'in tsa kakú iñi maa intu'un intu'un yo tan kuvi ku'un tyiñu ityi nuu. Tumaa tsa jana'a tyiñu ku'va iyó tsa tsa, tyin takan tan quita va'a tyiñu.

Tsa ndi kumañi koo yakan kuvi tsa koto va'a yo tun kua kuaryiñu tumaa kaa'an yo, tyin tun ña koo iin ku'va va'a, ña kua quita tyiñu. Ña sii maa kua kuvi tun intu'un ñi tsa kuvi evaluación kua kuaryiñu yo, ña kuvi katyi yo tyin intu'un ñi cu'va i'ya va'a, kua nandoo inga ka ku'va tsa nakatsi ta'an tsi'in tsa kuvi evaluación tan tsa va'a ka koo ku'va iyó escuela. Tan kua kua tsa kutu'va nakaa nakoso va'a nu jakua'a. Tyin yakan kuvi tumaa nda'a tuku tsa kua jatyinyee tan ku'va ndatu tsa ka'vi ra kuaryi na'a ra iin ku'va va'a ka. ☞

Nu kuvi natyi'i yo kuenda tu'un i'ya

Schmelkes, S. 1994. “Evaluación y la calidad Educativa: Nakaa kunyee tan quita va'a tyiñu”, nu siin siin ku'va iyó kuenda escuela. México: SEP-UPN.



Ja Yiljel janek' wa sna'a ja Je'uman Ju'un b'a Méjiko: xchapjel, yiljel jastal elk'ote' sok jastik alxuk b'a oj tojb'uk

Ja b'a 13 ja septiembere b'a 2017 k'e' k'elxuk ja sb'ajtanil k'ole' jas k'ulub'al b'a Seminaryo sok ja b'a Stukb'esel b'a Sneb'jel ju'uni, ja k'e' stul ja INEE b'a oj ya' ajoyuk jun slajel sok jas wan sk'ulaxeli' sok jastik ay swokoli' ja jasnaka ay ja b'a jas ochel ja b'a yajk'achil wan tulxel ja b'a sistema b'a sneb'jel ju'un b'a nasyonali'. Ja b'a jamxi' b'a ajoyuk lo'ili' sok b'a oj ch'ak k'elxuki' ja k'esok ja b'a ilxuk janek' wa sna'a ja Je'uman ju'uni' jani skaje'il il ja ita'. Ja iti jachni kechan t'usan ts'ijb'unub'al ja b'a jasni ek'eli'.

Jas wan k'ulaxel sok jastik swokoliil: b'a ilxuk janek' wa sna'a ja Je'uman ju'uni'

Ja sb'ajtanil k'ole' jas k'ulub'al b'a Seminaryo ja b'a Stukb'esel b'a Sneb'jel ju'uni sk'ulani partisipar ja subsecretaryo ja b'a jchapxuki', b'a Yiljel janek' wa sna'xi' sok ja b'a Lajan Sk'ulajel b'a Secretariya B'a Sneb'jel Ju'un b'a Públika, Otto Granados; Ana María Aceves, ye'n wa xch'ak yil sok ja b'a ya'teltajel b'a mani ay chol jastal je'uman ju'un; ja Teresa Bracho, ye'nani ja mas jas wa xyala' ja b'a Tsomjel b'a Gobierno b'a Instituto Nasyonal ja b'a Ebalwasyon b'a Educación (INEE), sok Rodolfo Ramírez Raymundo, ye'n ma' wa sle'a ja b'a Instituto Belisario Domínguez ja b'a Senado b'a República. Ja k'ole' jas k'ulub'ali' ja stukb'es ja periodista sok ma' jastik wa xch'ak sk'eli' jani ja polftiko Ricardo Raphael.

Ja b'a k'e' k'ulaxuki', ja doktor Eduardo Backhoff Escudero, ye'nani' ma' jas

wa xyalyab' ja presidente b'a INEE, ya' snaxuk ke ja b'a jastal k'e' tukxuk ja b'a RE ja b'a 2013 ja b'a jastal mi elk'ot lek ja sneb'jel ju'un ja b'a Nasyonali'. Ja iti ja b'a jastal k'ejan ja Serbisyo Propesional Dosente (SPD) sok ja jas k'e' tulxuk ja b'a INEE, jachni jun sk'ulajel b'a ye'ntani' sk'uluka', wa sje'a sb'aj jastal ye'n ay xchol ja b'a ma' ay xchol b'a sneb'jel ju'uni', jachni ay yi oj b'a wa x-axi' ochela' ye'ntani'a sok b'a sb'ejlalni'a'.

Backhoff ya' na'xuk jastik wa sk'ana' b'a jastal oj sk'uluk ja INEE, jani b'a jastal ilxuk janek' wa sna'xi' ja b'a Sistema Edukatibo Nasyonali', ja jastal ja Instituto yilonexani'i sok yila' janek' wa sna'xi' ja jas wa xch'ak k'ulaxuk ja b'a oj ajoyuk ocheli', jas k'apxi', jas wa sna'xi' sok ja b'a jastal ti oj ajoyuk ja SPD sok sk'anunegni' ja wa xjexi' sok jastal ilxuk janek' wa sna'xi' b'a mi tita tiwi ja b'a oj ch'ak ilxuk och jastik it wan ilxeli'.

B'a ilxuk janek' wa sna'a ja je'uman ju'uni'

Ja subsecretaryo Otto Granados sok ja direktora b'a SPD, Ana María Aceves, ja yalawe' sok ja jasnaka' k'e'el jan ja b'a ilxuk janek' wa sna'a ja je'uman ju'uni', ja b'a jastalni lajub'al b'a ilxi' k'ot janek' wa sna'xi'i ja b'a stsa'anilxta jab'ili'. Sk'elaweni' lek ja jasni mini lek ta'ub'ali', jastalni ay ja b'a ya'ni sok jastal swokoliil ja b'a jakumto, sk'elaweni' lek ja b'a jastalni oj b'ob' sta' sb'aj jastik wa xch'ak k'ulaxuk ja b'a wa ilxi janek' wa sna'xi' sok ja Nuevo Modelo Educativo (NME). K'ulub'alni b'a wake' kapitulo'a, ja jas je'xi' axitoni kwenta ja ilxi' janek' wa sna'a' ja je'uman ju'un ja b'a 2014 mani ya'na'.

1. Jas wa sk'ulaxi' sok ja wa xts'ijb'axi' ja b'a ley jumasa' ja b'a jastalni ya' k'ejan ja RE

Otto Granados jani k'ejan och sje' ja RE sok ja jastal ajyi' ja PSD jachni k'ulaxi' b'a ox'e' sk'ulaxela': 1) ja sk'ulajel legali, ja Konstitustoni wani wa sk'ana' ya' sta' yip ja jas oj k'e' k'ulaxuk ja b'a ma' ay xchol je'uman ju'uni' jani b'a jun sk'anjela' b'a tojb'uk ja jastal wa xjexi' ju'uni', 2) ja sk'ulajel b'a ma' ye'n wa xch'ak yili', b'a ya' ajoyuk ja jastal oj ochjani' sok slejel ja

je'uman ju'uni' jachni sok jun konkurso b'a ojni' makwanuka', 3) ja sk'ulajel b'a oj tojb'uki', jani wa sle'a ja b'a ojni sna'i sok jastik wa xch'ak na'xuki sok jastik wa xnaxi'i ja mani' wa x-a'tijji' jastal ju'un je'uman ju'uni'.

Ja b'a jastalni' ay swokolili, yalani', ja b'a jastal sk'ulan jun sistema ja b'ani sb'ejlalni ja b'a jastik sk'ulajel jawi' b'a jachni ay chab'eni' jastal oj ilxuka': ja jastalni yiljelni' sok politiko ja b'a Sistema Educativo Nacional, tini ay manb'a sb'ilil b'a chab'winike' sok lajune' jab'ila' man b'a 2013, sok jastalni mi ch'ak b'ob' spetsanil jastal wa xch'ak ilxuki', b'a jas xk'ulaxi' b'a komputadora, b'a yiljel janek' wa xch'ak makunuk sok jastal wa xlexi'.

Ja b'a sb'ajtanili' jani sok ja b'a jun sistema b'a wa x-axi' plasa jumasa' sok ja b'a kogobierno sok ja b'a jastik wa xch'ak k'ulaxuk ja b'a Sekretarya b'a Edukasyon Publika (SEP). Ja b'a ye'n kajan sb'aji', ja jastalni mini lek jas wa xch'ak ilxuki' jachni jastal jun snuk' jun tsuj, ja b'a ilxuk janek' wa xna'xi' ja b'a oj ajyuk ocheli', ja b'a ajyuk ya'teli' sok ja b'a jastal oj a'xuk plasa jumasa'. Ja iti jani wa xch'ak ilxuk ja pirma ja jachni jun akwerdo tsomo' b'alni' ja b'a 1992 sok ja b'a jastalni' b'a jk'um jb'ajtiki', ja iti jani skomolila'.

—Ojni b'ob' ek'ot b'a tuktukilni'a ja b'a janek'ni'i, ja b'a jastalni st'ilanil sok ja b'a swokolili, pe spetsanil ja jas wa xna'xi' b'a spetsanil payisi jachni jun swokolil sok jastik tik'e' jas wa xch'ak k'ulaxuki', ja Méxiko cho jachni aya', yuj jani ja b'a sjo'il sistema b'a sneb'jel ju'un masni jel niwan ja b'a mundo'a.

Jani sok ja b'a jastal it ja k'ulaxi' jastik wa xch'ak ilxuki sok jastik wa xch'ak k'elxuk ja janek'ni wa sna'a ja je'uman ju'uni'.

2. Jastalni wa xch'ak k'ulaxuk ja b'a RE, sok ja SPD sok jastik wa xch'ak k'ulaxuk ja b'a ilxuk janek' wa sna'a ja je'uman ju'uni'

Ja b'a kapitulo iti jani ch'ak ilxuk lek jastal ch'ak k'ulaxuk ja b'a SPD, ja yip jumasa', ja b'a jasnmi mi b'ob' yuji' sok ja b'a swokolil sok jastik ch'a sk'uluki' sok ja b'a jastal ix'i wokoli' sok ja jas mi jel wa xch'a b'ob' yuji'.

¿Jasyuj ja lom j-ilxuk janek' wa sna'a ja Je'uman ju'uni'? Ja b'a ju'un wa xyala' jastal jlolanani sok jastal jts'ijb'anani' b'a sjejel ju'uni jani wa xyala' sok jastalni ja je'uman ju'uni jel t'ilani' ojni sna' leka' ja b'a jastal b'ob' je'xuk lek ja ju'uni'. Mani kajan sb'aj jastal Pritchett y Hanushek chapunejeni'a b'a jastal lajan ajyuke' b'a jas oj k'e sk'ulukeyi' ja je'uman jumasa'.

¿Jasunk'iluka' ja sk'ulunej ja SPD? Jachni xchapunej ja b'a jastalni st'ilanil oj sna'e' sok b'a wani sna'awe' ja je'uman jumasa', oj tojb'uk mas ja jas wa sk'ulani', oj yil jas wa sk'ulani' sok ojni tojb'uk jastalni' wa sje'a'i sok jastalni wa xch'ak sk'uluk ja jasni wa xch'ak je'xuki'. Yuj ja b'a jawi, ja yuj ch'ak tsomxuk jastik wa xna'xi b'a spetsanil payisi ja b'a jastalni ja b'a oj ek'ot ja jas wa xk'anxi' ja b'a sistema, ja oj a'teltaxuk sok ojni k'ulaxuka'.

¿Jastik junk'a wa xch'ak stak'ot ja SPD? Wani wa xya' ajyuk b'a tuktukil jastik wa x-ixi' janek' wa xnaxi'a ja b'a ilxuk ja jastik junk'iluka' ayto sk'ana' ja b'a oj sna'e mas ja je'a ju'uni', b'a jle'xuk k'ot ja jastiknaka' wa xk'anxi' oj elk'oti' sok ja b'a jastalni aye' ja b'a ya'n ja je'a ju'uni. Wa xle'xi' b'a k'ululaxuk b'a oj ch'ak och spetsanil ja programa b'a jani'a ke ye'nani wa xch'ak sk'el ja jun k'ole' b'a wani sta'a k'ot sb'aj jastal SPD.

¿Jastik junk'a yip sok jas mi xb'ob yuj ja SPD? Ja Servicio Propesional Dosente jachni jun sistema jas wa sk'anxi'a (jastik wa sna'a, b'a janek'ni st'ik'anil sok jastik wa xch'ak je'xuk) b'a jachni na'ub'ani sb'ejlani'a sok ch'ak sje' jastik junk'a b'a jel st'ilanil jani wa xch'ak k'anxuk b'a jun je'uman b'a ojni ch'ak b'ob' yuja' sok wani sna'a lek jastal wa sje'a ju'una'. Ja b'a jastalni iti, jachni b'a jitsan b'a oj ch'ak sta' sb'aje'a b'a ochuke', b'a slejel sok b'a snajel sok ja b'a jastal ti oj ajyuk ja je'a ju'un jumasa' ja b'a sistema b'a sneb'jel ju'uni', wani xya' ajyuk b'a jitsan jastik wa xch'ak k'ulaxuk sok tuktukil tik'e b'a ilxuk janek' wa xnaxi', (janaka' jastik iti: eksamen b'a janek' wa xnaxi', sk'ulajel jastal oj je'xuk sok jastik wa xch'ak tsomxuk b'a sneb'jel ju'un, kwestionaryo b'a ye'nta oj yil janek' wa sna'a, jachni jastal sistema b'a soka ja b'a ilxuk janek' wa xnaxi'i jani b'a jas wa ch'ak k'elxuk jastal, janek' eler k'ote' sok

b'a ilxuk jastik k'ulub'ali'). Jachni, ja SPD jachni b'a jun jastal oj tukb'esxuk ja b'a jastal wa xmakuni b'a publika ja jastal wa sneb'a jun je'uman ju'uni' b'a oj k'ulaxuk jun sistema b'a jani sb'ejlala' sok ja b'a oj k'ulaxuki' sok b'a a'teltaxuki'.

Ja jastik wa xch'ak ta'xuk ja b'a Sistema Propesional Dosente

- **B'a ochel sok b'a sk'appel ja b'a ya'teltajel ja sneb'jel ja ju'uni'**, ja yajni xch'ak ta' ja jas wa xch'ak k'anxuk ja b'a jas wa sna'a, ojni sta' b'a sb'ejlalni b'a jastalni wani' sna'a'i sok ti oj ajyi' ochuk ja b'a sb'ajtanil wa x-aji' ochtik ju'uni' ja b'a ojni tsa'jani'
- **B'a yiljel k'ote', jastik oj sneb' mas ja b'a ya'teli', b'a mojtajuk sok oj to cho je'juky'** ja b'a ojto sna' mas jastalni ja ochel xcholi', b'a jachni oj yal ja jas oj k'ulaxuki sok oj sje' jastik wa sk'ulan ja b'a wa sje'a ju'uni'.
- **Ja jas wa xch'ak K'ulaxuk sok b'a Snajel**, ja jastalni ojni sb'ajuki' sok ja oj sk'uluk ja ya'teli'. Wani xk'anjiyi' ja jas wa sk'ulana'.

3. Jas wanxani xna'xi' ja b'a ilxuk janek' wa sna'a ja je'uman jumasa' b'a xchab'il jab'il ek'elto'

Granados yala' jitsanxa lek jas k'ulub'al le'ub'al ja b'a ilxuk janek' wa xnaxi'i ja b'a sb'ajtanil jastik xk'ulaxi'i: k'ulub'alxa' enkwesta ja b'a disyembre b'a 2015 sok b'a enero'il sok ja b'a pebrero'il b'a 2016, jun jas ch'ak k'ulaxuk ja b'a Oficina Regional b'a Educación b'a América Latina sok ja b'a Caribe (OREALC) ye'n kajan sb'aj ja INEE, sok jun enkwesta ke ye'n sk'ulan ja Instituto ja b'a 2016 b'a jachni b'a jun sjejel b'a masni ja 10 mil ma ch'ak sk'ul partisipari, ch'akni sk'el ja Instituto Belisario Domínguez ja b'a 2016, sok b'a tuktukil.

Ja b'a jastalni ta'ub'alni' ja jastik wa xch'ak k'ulaxuk jastik iti jani ja b'a mas jel swokolil b'a jelni st'ilani b'a jastik wa

Ja b'a swololil jas k'ulaxi'i sok jastik wa xch'a k'ulaxuki'

B'a mi lek elk'ote'	• Jastal k'ulaxi' b'a wa xmakuni' b'a ilxuk janek' wa xna'xi'i
	• Guiya jumasa' sok koltanel
	• B'a ochel ju'un
	• Ma'tik wa xch'ak yil ja jenek' wa xna'xi'i
B'a lek elk'ote'	• Ja sk'ulajel ja jastik makuni'i.

xch'ak k'ulaxuk ja b'a ilxuk janek' wa xnaxi' ja b'a jastal mi x-ochye' lek lo'il ja ma' ay chol b'a sneb'jel ju'uni sok ja je'uman ju'un jumasa'. Ja skaje'il ja iti ja yuj ja lom tuktikil ja jkostumbretiki' sok ja b'a tuktukil manxelotik sok b'a tuktuki jlujmaltiki' sok jastik k'ulab'al komputadora jumasa'. Cho ilxini' jasni oj k'ulaxuka' yuj jastalni mi xneb'xi' lek ja ju'uni sok jastik oj xk'ulaxuk ja ilxuk janek' wa xnaxi' b'a 2016 sok ch'akni tojb'uka' ja jastiknaka' ita'.

Yuj jastalni ja ilxuk janek' wa xna'xi' ja b'a ya'teltajel b'a 2015-2016 jelni ayyi' juntiro ja swokolilal, b'a ya'teltajel sok b'a politikoko sok jitsan jastik wa xch'ak k'ulaxuk. Tax 25 jas ja sk'ulajel ja b'a st'ilanilni oj tojb'uki' sok ch'akni pilxuk b'a jo'e k'ole'a ja b'a wani slaja'k'ot b'aj ja jas sk'ulajel b'a ilxuk janek' wa xna'xi'i.

Ja b'a ilxuk ja iti, xcholo' ja subsecretario, ja b'a chab'il jab'il ek'el jani le'xitani' b'a oj k'ulaxuk jun sistema b'a mas oj makunuka' ja b'a je'a ju'un jumasa' ke ojni elk'ot jastalni k'anub'ali'. Ja b'a masni ay swokolili ja jastal oj k'ulaxuk jastik makunik ja b'a oj ilxuk janek' wa xna'xi'i, ay jitsan jasni sk'ulajela' b'a tuktuk jastal oj ch'ak k'ulaxuk ja b'a ojtoni kantik jakan ja b'a janek'ni b'isub'ali'.

4. K'e sk'ulajel ja Yajk'achil Modelo b'a ilxuk janek' wa Xna'xi b'a ya'teltajel b'a 2017 - 2018

Ana María Aceves xcholo', b'a ti oj k'etik-sok ja b'a jas wanxa xna'xi'i, b'a jastik oj ch'ak je'xuk sok ja b'a swokolil ta'ub'al ja b'a jab'il ek'tajani', ja Yajk'achil Modelo wa xk'e sk'ululuk ja b'a ilxuk janek'

wa xna'xi' ja b'a jastalni wa xyala' ley b'a sb'ejalni'a. Ja iti wa xk'e yayi' mas yip ja b'a modelo b'a ek'tajani', wani smakla' jas wa x-alxi' sok jasni alxi' jk'ulaxuki' ja b'a sk'ulunexa' ja je'a ju'un b'a wani sna'awe' leki', wa xya' ayyi' b'a ilxuk janek' wa xnaxi' b'a leknileka'. Ja b'a ya'ni, ja b'a jastalni ja b'a Yajk'achil Modelo, wane' sk'ulajel participar 160 mil je'a ju'un jumasa'.

- Koni b'a oxe' ma chane' kaje' b'a ilxi' janek' wa xna'xi', kechani jun wa xk'ulaxi' b'a jun sede'a, b'a ye'nani oj tsa' ja je'uman juna'.
- Wani x-och b'a jitsan jastik junk'ulka' ja ilxuk janek' wa xna'xi' b'a jas wa xk'ulan ja je'a ju'un jumasa' ja b'a wa sje'awe' ju'uni'.
- Ja b'a xchapjele'i masni tojb'ita'a, wa xle'xi ke sb'ejalni'a, ke wani sta'a k'ot sb'aj sok ja b'a ilxuk janek' wa xna'xi', ke ojni makunuka' ja b'a jasni oj sk'ululuk ja b'a ya'tel ja je'uman ju'uni'.

5. Ja janek' taxk'ot ja ja b'a wa x-ilxi' janek' wa xna'xi'i ja b'a 2014-2017

Ja b'a 2015 sok b'a 2016 tojb'ini t'un mas ja jasni elk'ot ja b'a spetsanil ja b'a ch'ak ilxuk janek' wani xna'xi'.

Je'xini' jujuntik jastalni elk'ota':

Konkurso b'a Sk'apjel

- Mas lek jastik k'elxi': ja directo jumasa b'a sneb'jel ju'un b'a k'e'umto'i masni ja 71.9% ilyije' janek' wa sna'awe'i jachni b'a sb'ajeni' ja b'a konkurso 2017-2018
- Ja b'a swokolil b'a st'ilanilni' tini chik-

Ma'tik wa sk'ulane' partisipar ja b'a Sistema Profesional Dosente

- Ja mani b'a ya'ni ilub'alxini janek' wa sna'awe' ja je'uman ju'un ayxa 1.1 millones b'a jujuntik ja b'a xchanil jastik wa xch'ak k'ulaxuk ja b'a SPD.
- Ja b'a ya'ni, ayxa 160 mil je'uman ju'un jumasa' b'a ilxuk janek' wa sna'awe' b'a tixani ayyuke'a. Ja b'a janek' wa xk'anxi' ja b'a jab'il iti wani k'anxi'400 mil ma' ilxuk janek' wa sna'awe'a b'a juntani ek'ele'a ja b'a ilxuk janek' wa sna'awe'i b'a a'tijuke'i, ayxani 42 500 ma' iljita' ja janek'ni wa sna'awe'a
- Ja b'a xch'akuk ja 2018 masni a'ay t'usana' ay ma' 1.3 millones ke ilub'alxa' janek' wa sna'awe' ja je'a ju'un jumasa'
- A'ayb'itani'a janek'ni ma'tik ochele' ju'un ja b'a iljuke' janek' wa sna'awe'i: ja b'a 2016 ayyini' ma' jun 88% ma'tik ch'ak ochuke' ju'un b'a tuktikil jas wa xk'ulaxi'. Ja b'a 2017 ayxa 95%. Ja jenek'ni el el k'ot iti wani ilxel ke oj ilxuke' janek' wa sna'awe' ja ma'tik wa sk'anawe' ochuke' je'uman ju'uni'.

naji' b'a director jumasa' sok supervisor jumasa' b'a media, kechan 30% iljiye' ja b'a janek'ni wa sna'awe'i. Pe, ja b'a jastal wa sk'ulan ja ya'tele'i tojb'itani'a, jachni b'a sb'ajeni' jun 40 y 50%.

Yiljel janek' wa xnaxi' b'a jk'elxuk

- Ja mani mas iljiyeta janek' wa sna'awe'i: jani ja je'uni b'a prepa.
- Yuj ja b'a b'a jastalni mini junxtalan el k'ot ja ilxi', ja b'a 2016-2017, jamxi' oxe' kaje' ja b'a oj elk'oti ja b'a jas oj cholxuk b'a jujune' ja je'a ju'uni, (b'a sk'i'elal, b'a st'ilanil sok b'a jma-jlaxuk).

Yiljel janek' wa xna'xi' b'a ajoyuk ochel

- Ajyita' chane' konkurso b'a oj ajoyuk ochel, ja b'a yoxil janek' elel k'oti ayxa ochel jun 130 mil ja ma'tik ochele'i.
- Ja janek'ni elelk'ot ja ma'tik sb'ejlani ochuki' mini ja janek'uk ja janek' wa xmajlaxi'i, pe masni lekxa eltak'ota'. K'etikon sok jun sk'eljelk'ot b'a 40% jaxa b'a ya'ni ayxa 59%, t'usanxta me xtax ja 20%.
- Wa xchikanaji' b'a jachani' jitsan ek'ele' yuj lom mini xb'ob' yujile'i, mi sta'awe' jun splasa'e ma' ch'akta ja st-yempo'il b'a elel k'oti'. Ja yiljel k'oti' ja b'a wanxta k'ulaxeli' wani x-elk'ot b'a masni lekxa'a.
- Ja slista'il b'a primaria, secundaria sok b'a preescolar mas jitsanxa jas wani xb'ob' yuja' ke yuj ja primaria sok ja b'a preescolar indigena.
- Ja manaka ti elelkan b'a snajtsil sneb'jel ju'un b'a Normales publika masni oj b'ob' yujile'a' ke yuj ja manaka elekkan b'a tuktukil institusyoni'.
- Ja b'a Querétaro, Colima, sok b'a xchonab'il México, Baja California, Baja California Sur, Nuevo León, Aguascalientes, Jalisco sok Hidalgo ye'nleni' ja b'a mas elyek'ot lek sok ja b'a spetsanil ja b'a iljiye' janek' wa sna'awe'i.
- Ja b'a Tabasco, Chiapas, Guerrero, Campeche, Michoacán, Oaxaca sok Sinaloa janaka estado jumasa' b'a elyek'ot ja b'a mini b'ob'yujile'i.
- B'a spetsanil ja payisi, ja janek'ni ayi', masni tojb'itani' ke yuj ja b'a sb'ajtanili' sok b'a stsanil yiljel sok b'a ilxuk janek' wa xna'xi'i.
- Ja b'a janek'ni'i, ay 76% ma'tik sk'ulane' partisipar ja b'a konkurso janaka' b'a secundaria, primaria sok preescolar, 7% b'a sneb'jel ju'un jach espesyal, telesecundaria sok educación física; 1% b'ajni b'a preescolar, primaria indígena sok educación b'a ma' ayxa sk'ujol.
- Ja b'a Preescolar jani b'a mas lek elk'ota', ti nochan ja primaria.
- Ja jenek'ni elelk'ot ja b'a telesecundaria masni tojb'ita'a, sok ja b'a jastalni ja secundarias general jumasa'.
- Ja b'a jastalani b'a indígena b'a preescolar sok b'a primaria indígena jani ja b'a mas ko'el aye' b'a mini oj b'ob'yujij', pe ja b'a janek'xani' ek'tajani' masni tojb'ita' ja jas wan a'teltaxeli'.

Yiljel janek' wa xna'xi' b'a ajoyel juntiro ma' oj ajuk ochel a'tel

- Ja je'a ju'un jumasa' masni lek elyek'ota' ke yuj direktibo jumasa'
- Ja je'uman jumasa' b'a secundaria b'a inglesi masni elyexa k'ota', pe janek'ni wa xk'anxi' ko'eltoni'a.
- Ja Je'uman ju'un jumasa' b'a preschoolari jani ja ma' mas lek elyek'ota'.
- Masni lek elyek'ot ja ixuke' ke yuj ja winike'i.
- Ja ma' mas ko'elto ja sjab'il masni b'ob' yujile'a, jaxa ma' mas ay ja sjab'il masni ko'el elk'ot yujile'a.

Wani xchiknaji' b'a oxe' k'ole' b'a entidad jumasa', ja b'a janek'ni ay ma'tik sk'ulane' partisipari b'a spetsanil ja janek' b'a wa x-ilxi' janek' wa xnaxi'i'.

- 5 estado jumasa' ja b'a ma' mas ay sk'uluneje' partisipari: Querétaro, Baja California Sur, Quintana Roo, Aguascalientes sok Xchonab'il b'a Méjiko.
- 5 estado ja b'a ma' snalani ay sk'uluneje' partisipari: Hidalgo, Puebla, Nuevo León, Tlaxcala sok San Luis Potosí.
- 5 estado ja b'a ma' masni ko'el ay sk'uluneje' partisipari: Sinaloa, Michoacán, Guerrero, Tabasco sok Chiapas.

Otto Granados yalani' ja jastal oj elk'oti' jani oj chiknajuk ja jastal ay ja politika, sok janek'ni ay jas ki ojtiki sok jastal ay swinkil ja jpayistiki'.

—Ja Méjiko jitsaneni' b'a Méjiko jumasa'a. Ja janek'ni'i, ja tuktukil jas wa xna'xi' b'a institusyonal jumasa'sok b'a jas wa xch'ak k'elxuk sok jastik wa xch'ak k'ulaxuk sok computadora ja b'a estado jumasa' iti tuktukilni'a [...] ja yuj, ja b'a jastalni oj elk'ot sok ja stukb'esel ja estado jumasa' jawi wani xchiknaji' masni mi lekni elel k'ota' jachni jel swokolila' ke tini oj mojtajuk yuj ja politika jumasa'.

6. Spensarejel jas oj jk'ulaxuk b'a jakumto'i

Wa x-ajyi' wake' tik'e' b'a swokolil:

- 1) **Ma'tik wa xyila' jas wa x-ek'ote'**: Oj sk'el ja jas tukb'esnub'al ja b'a konsitusyonalni sok ley jumasa' jas alub'al jk'ulaxuki' b'a leknini lek oj ajoyuk sok jastal xchiknaji' jastik wa xk'ulaxi', ja jastal oj a'ab'uk mas ja jk'u'ajuk yi'i.
- 2) **Snab'ejl ju'un jumasa'**: oj tojb'uk b'a masni a'ayb'uk ja b'a jmakunuki' sok ja jk'u'axuk ja jastik wa xmakuni'i

sok ja b'a ojni ajoyuk lajani' sok ja b'a jmakunuki' jastalni alub'al oj elk'oti' ja b'a ilxuk janek' wa xnaxi'i ja iti jani ja b'a jastal oj sna'e' mas ja je'a ju'uni'. Oj ch'ak sta' sb'aj jastik wa xk'ulaxi' sok jastiknaka' le'ub'al ja b'a jas sk'ulub'al ja b'a RE: Xchajjel sok programa jumasa' sok ju'un jumasa', b'a ojtoni xchap sb'aje'a aytoni masa'.

- 3) **Jkostumbretik**: oj ch'ak k'elxuk lek ja jastiknaka' wa xk'ulaxi' ja b'a INEE mastoni ja b'a jasni alub'ali'. Ja subsecretario skolta' sb'aj sok jun nota sk'ulunej Instituto Belisario Domínguez b'a 2016 wa sk'ana sk'uluk:

¿Jas yuj ja b'a ye'n kajan sb'aj b'a jastik wa xch'ak sk'el ja SPD cho ye'n kajan sb'aj ja b'a jastik wa xch'ak jexuki' sok jastik makunuk sok ja b'a ilxuk janek' wa xna'xi'i, ja institusyoni mani wa sna'alek sok ja jastal iti, ja INEE, kechani ye'n kajan b'a jas oj ch'ak lajxuki sok b'a sk'eljelni'i?

Ja jawi, ojni cho k'elxuka', oj k'elxuk ek' ja jastal wa xyala' ja SPD, ja ya'ni jachni juni k'ole' jastik wa xch'ak ilxuka', oj b'ob' ajoyuk jun tsome' b'a chikan b'a jastik oj ch'ak ilxuk.

- 4) **Ma'tik jastik wa sk'ulan**: oj ya' sta' sb'aje' ja jas ilub'al b'a janek' wa xnaxi' b'a spetsanil ja estado ja b'a jastalni oj ajoyuk ja b'a jitsan tik'e' b'a politika, jach b'a instistusyoni sok ja b'a jastal oj ochuk ja RE. Ojni ilxuk lek ja b'a jastal lajub'ali' ja b'a jastalni xchajjel b'a jun jas wa xtukb'esxi' b'a ley b'a Kordinasyon Piskal b'a ja b'a oj ajk'achbuk ja sistema b'a nomina jumasa'. Ja b'a ya'ni, yala' ja Granadosi, wan k'ulaxel b'a jun sistema b'a spetsanil ja b'a ilxuk ja a'tujumi' ja b'a oj tukb'esxuk ja modelo b'a jas wa xch'ak k'elxuk b'a wanto xmakuni'i.

- 5) **B'a jastik wa xch'ak lajxuk**: ja yiljel janek' wa sna' a ja je'uman ju'uni' jelni st'ilanila', pe kechan b'a junta k'ole' ja b'a RE, ja iti wa xk'anxi' b'a sta' mas yip ja b'a ajoyuk lajan iti sok tuktukil programa jumasa' sok politika b'a sneb'jel ju'un jumasa'.

- 6) **Jastal yamxuk ja jastal elelk'oti'**: oj ch'ixxujan ja jastal elel k'ot ja janek' wa sna'a ja je'a ju'uni' b'a jachni oj yamxuk b'a wani xmakuni'a ke oj b'ob' k'ulaxuk lek ja jastik k'ulub'al

ja b'a jas tukb'unub'ali'. Wanxa xk'an oj makunuk jastal el el k'ot ja janek' wa sna'a je'a ju'uni ja b'a ojtoni yi' ja b'a jchapjxuke'i, jachni ja b'a jastal k'ulaxuk politika b'a sneb'jel ju'uni' sok jastiknaka' b'ob'el sok ja b'a sneb'jel ju'uni sok ch'ak ilxuk ja jas wa xk'anxi'i sok politika b'a chikani b'a spetsanil estado jumasa'.

Ja b'a jastal wala' ochtik lo'ili'

Ja Otto Granados sje'a ke manb'a yan k'akuj ja b'a jastal oj ilxuk janek' wa sna'a ja je'a ju'un jumasa' — Ja jas mas jel ta'ub'alti'i ja b'a Tub'esnub'al b'a Sneb'jel ju'uni' — Ay 76 % ja winike' jumasa' ma'tik lek xyab' ja jastal iti, jach wa xyala' ja enkwesta sjob'owe' ja BGC sok ja ma'tik wa x-a'tiji' soki. Ja b'a jastal wa x-ilxi' ja jastal it sok ja b'a ja b'a jasunk'iluk ja yalunej ja SEP, ja Rodolfo Ramírez, ja b'a Instituto Belisario Domínguez, yala' kechikan jas politika'il ja b'a wa xneb'xi ju'uni jachni b'a jastalnaka wanto k'elxela' ke mitoni wanuk k'ulaxela' ja b'a jastal oj ch'ak pukxuk ek'i wa xyilawe' b'a jastik junk'iluk wan alxeli' ke mitoni ilub'aluka'. Ja yuj ja b'a jawi, wa xkala', ke jelni st'ilanil yajk'achil jastik oj ch'ak alxuk b'a xchanil jab'il ja b'a RE.

Ja b'a jastalni chapub'alxa' ja b'a oj je'xuki', ja b'a jas mi sb'ejlaluk wan k'ulaxeli' tini ay b'a sistema'a, ja Ramírez sjob'o' sb'aj jas yuj ja lom alxi' "oj kiltik janek' wa sna'awe' ja sje'a ju'un jumasa'", ja jas chapub'al ke yala' ke mi sb'ejlaluk ja b'a jastal oj k'ulaxuk ja b'a RE. Sok jitsan ja jastik yila' ke mini sb'ejlaluki jel st'ilanil oj ilxuk:

- Ja b'a sk'i' elal ja b'a jastik wa xch'ak makunuki sok ye'ni naka sb'aj ja Centro Nasyonal b'a Ebalwasyoni.
- Ja b'a yiljel ja janek' wa sna'a ja b'a jas oj uya'telta'uki' sok mi jb'ob' ilxuk ja a'tel jas wa sk'ulane' ja je'uman ju'un jumasa', ja b'a jastal wa sje'awe'yi' ja neb'uman ju'un jumasa', ja b'a janek' wa sna'awe' ja b'a oj sje'e' b'a jastik wa xch'ak na'xuk sok oj sk'an oj sneb'-e', jachni jastal jun je'uman ju'un wa ch'ak sk'uluk ja jastal it ja b'a snajtsil xneb'xi ju'uni'.

Yala' ke, ja yajni wanto x-ajyi' kanel jakan ja b'a jastal jel jitsan ja ma' wa sk'ulan partisipari, wani x-ilxi' b'a jastik

jel wokol oj ch'ak k'ulaxuk ja b'a jastal oj ch'ak k'ulaxuk spetsanili, mi jb'ob' alxuk ke jel sna'a ta mek'a ay yi'oj ja jas wa xmakuni yuji'. Ja b'a janek tyempo wa x-ilxi ja jas wa xk'ulaxi'i sok ja b'a jastik wa xch'ak je'xuki'.

Ja Teresa Bracho, konsejera b'a INEE, yala' ke jastal wanaka k'ulaxeli ke jachni naka sb'ejlalni b'a kada jujune', ojni ya'a ajyuk lek ja je'a ju'un jumasa' a ke wani x-ochye' b'a jun a'tel yuj ja b'a jas wa sna'awe'i sok ja b'a jastal oj je'e'yi' ja tuki, oj jb'ob' yale' ke ay june' jas oj k'ulaxuk ke ja ma'tiknaka mas lek ilub'al ja b'a jas wa sk'ulani ja ma' wa x-a'tiji' b'a jas wa xjexi' b'a jun k'ole'.

Ja jasunk'iluk wa sk'ulan ja INEE, yala' ke, ja b'a jastalni kechan stuch'il ayi', ay yi'oj derecho oj ya' ja ebalwas-yoni, ja ja sunk'iluk ja wa sk'ulani' ja oj a'tijuk sok lajan ja ma'tik ay xchol b'a wa xjexi' ju'uni ja b'a jastal jel st'ilanil oj k'ulaxuk ja jastal jawi sok oj ch'ak alxuk ja jastik oj k'ulaxuki ja b'a jatik oj k'oxuke' sok ja ma'tik ay xcholi, ja yajni xch'ak sk'uluke'i.

Ja a'tel it b'a lajan wa xch'ak k'ulaxuki wa xjexi' ja machtik junk'iluk ja wa xk'oti', oj b'ob' alxuk, ke lajan wa xch'ak sk'uluke' ja jastik wa xch'ak k'ulaxuk ja b'a tuktukil ja jastik wa xch'ak k'anxuki', ja yuj jel st'ilanil oj ajyuk ja b'a jastal oj xch'ak na'xuk ja jastik wa xch'ak' k'ulaxuk lajani', oj k'elxuk ja jas oj k'ulaxuki sok ojni sk'uluke' ja jas wa xyalawe'a. Ja yuj, ja jasunk'iluk jel st'ilanil wa sk'ulan ja INEE sb'ejlalni'a sok mini lajanuk wanuk k'el xela'.

Tyempo' b'a jpensaraxuk

Ja b'a jastalni' ch'akta job'xuki' sok ja b'a ma'tik ti ajyiye' ja b'a sb'ajtanil jastik wa xch'ak k'ulaxuk ja b'a Seminariyo b'a Stukb'eseli', ja b'a slajel lo'ili alxi' ja jastik nochani:

1. ꞑ Lekni ma' ja lek xk'elxi' yajk'achil ek'ele' ja Konstitusyoni ja b'a ilxuk ja jastik junk'iluk ja wa xyala' ja b'a tuktukil b'a ma'tik lajan jas wa sk'ulan ke tini aye' b'a tiwi, ma'oj jb'ob' tukb'esuk ja ley jumasa' b'a ajk'achto k'ulub'ali'?

Ja jasni yala' we' b'a spetsanile'i, yalawe' ke jelni lek ja lekwani xk'elxi' yajk'achil ek'ele'i. ja Otto Granados yala' ke ja ya-

jni xch'ak ja wake' jab'il iti ojni ch'ak k'ulaxuk spetsanila'.

— Mi xna'a ta wani k'a xk'anxi' oj tukb'esuk ja konstitusyona', pe oj ni [k'elxuka] sok tini tiwi oj ch'ak ilxuk tiw ja jasunk'iluk ja oj xch'ak k'ulaxuk yajk'achili'.

Ja jastal wa xyila', ja Rodolfo Ramírez yala' jel st'ilanil oj k'elxuk ja jasunk'iluk ja ay ja b'a ley ke tukb'esnub'al pe wa xyala' ke ja SEP ma' ja secretaria b'a estado jumasa' ke ye'nleni wa sk'ulane' mandari, ja yuj, ye'ni oj yal-e' ja jasunk'iluk ja wa sk'anawe' ja b'a ya'tijume'a sok jastal oj yil-e' janek' wa sna'awe'. Yala' ke ja SEP ye'n wa xch'ak yal ja jasunk'iluk ja wa xch'ak k'ulaxuki', ja INEE oj jb'ob' sk'el ye'na ja b'a ilxuk janek' wa xnaxi' sok mini st'ilaniluk oj k'ulaxuk kontratar pilana'. Cho yala' ke ja b'a tuktukil entidad jumasa' jelni st'ilanil ke oj sk'uluke' partisipar b'a tuktukil jas wa xjexi' sok ja b'a jas wa xch'ak k'ulaxuki'.

Ja Teresa Bracho yala' sok ja b'a jastal jel st'ilanil oj k'elxuk ja Ley b'a Spetsanil ja jastik wa xch'ak K'ulaxuki ja b'a ma'tik ay Xchol b'a Je'a ju'un jumasa', ay ni yi'oj spilpilajel ke mini xchiknaji' sb'eja', ja b'a jastal oj k'elxuk ke jasyuj ja SEP me ch'ak sk'ul spetsanil ja jasunk'iluk ja alub'ali':

— Ay jitsan ja jastik mi ch'ak makunuki', ja jastal jastik wa xjexi'. Ja instituto yalunej sok ja jastik wa x-alxi' b'a wa xch'ak k'e t'ani mi xcho xmakuni', oj kaltik ke jelto jitsan ja jastik mey ch'ak ilxuki [jastal] k'otel tek'an ke mexa ay plasa [...],Ley b'a Spetsanil ja jastik wa xch'ak K'ulaxuki ja b'a ma'tik ay Xchol b'a Je'a ju'un jumasa' wa xyala' ke mi oj k'ulaxuk, wa xyala' ke mixa oj ajyuk plasa.

2. Ja b'a jastalni' wan alxel sok ja b'a pederalismo sok ja jastal tuktukil ja jastik wa x-ilxi ja b'a estado jumasa' b'a sureste sok ja b'a tuktukil jas wan k'ulaxeli', ꞑoj b'ob' yal-e' jasnaka sb'eja' b'a jastal mas oj na'xuki'?

Ja Ramirez yala' ke jas Tukb'esnub'ali' ay jas xchapa' b'a jas mi jel wokoluk oj k'ulaxuk ja b'a jastal wa x-ilxi' ke jel ko'el ja jastal wa xchapa' sb'aje' ja Je'uman ju'un jumasa', ke mini lek yilawe' ja winike' jumasa'a ke tini k'e ajyuk ja jastal wa xkixtalan jb'ajitiki sok ja b'a jastal mi

lek oj ajoyukotik ja b'a tuktukil k'ole` ja b'a payisi. Yala` ke mini wanuk k'ulaxel ja b'a jastalni oj ilxuk janek' wa sna`awe` ja jab'a jastalni i. Yala` ke oj stukb'es ja sistema sok oj k'e k'ulaxuk ja b'a jastal wa x-ixi janek' wa xnaxi' ja b'a sb'ajtanil jab'il jumasa` ja b'a a` teli sok ja b'a jastalni oj pukxuke` ja b'a ma`tik wa sk'ana oj ochuki'. Ja b'a jastal mixa kits'a jb'ajtiki', ja b'a jastal mi jas xtaxi' sok ja b'a jastik wa xch'ak sk'uluke` ja politika jumasa`, ja ma` wa sk'ela` ja jastik iti yala` ke wa xk'anxi oj k'ulaxuk lek ja leyí, ja ley ke taxani ayi` mini makuneluk b'a spetsanil ja payisa'.

Ja Bracho yala` ke jel st'ilanil kolta-xuk ja estado jumasa` ja jastalni oj ch'ak k'elxuk spetsanili, ja b'a oj k'elxuk ja jastik junk'iluk ja wan ek'el ja b'a estado jumasa`.

Ja Granadosi sta`ati` b'a jach jastal jel st'ilanil, ja jastal ja b'a Baja California ja jasunk'iluk ja wan ek'eli' ja jastal mey tak'ini, ke ja b'a Oaxaca sok ja b'a chane` tuktukil estado, ja b'a jab'il chanwinike` i, ochye` lo`il lajan b'a oj ya` ajoyuke` plasa sok ja b'a jastik junk'iluk ja yi oje` i ja b'a Seccion 22.

Ayni cho yala` a` ke ja b'a Campeche jel st'ilanil oj k'elxuk ja snajtsil sneb'el ju'un Normalesi, ja yuj:

—Ja b'a 2014, ja yajni sta`awe` 70% mi jas xb'ob' sk'uluke` i, ja mach ti junk'iluk mas sk'ulan participari jani ja institusyon jumasa` makana stuchile` i, b'a tuktukil institusyon, mini Normalista` uke` a. Ja yuj jelni a` ay juntiro` a, jaxa wego 2017 ajyi` 50% ke ay yi oje` Normalistas b'a chikani'.

3. Sok ja b'a jastal xch'apjel ja b'a SPD sok ja INEE jel st'ilanil oj k'i`uk, ¿wa x-axi' ke jel st'ilanil oj sk'ulek ja jas wan sk'ulajeli' b'a jastal oj ajoyuk b'a june' ita ja b'a jastal oj sk'uluk ja b'a jastik junk'iluk ja wa xch'ak keltalaxuki' sok jas gobierno? ¿Ja INEE jel st'ilanil oj ch'ak sk'ultala` uk ja b'a jastal wa ilxi' janek' wa sna`a ja je` a ju'un jumasa`?

Ja Bracho yala` ke ja b'a instituto mini oj ya` kan ja jasunk'iluk ja wan sk'ulajeli'.

—Ja jasunk'iluk ja wa x-axi' ke ay ja b'a jas k'ulub'al ja b'a stik'anil ja jastik wa xch'ak k'ulaxuki' ja b'a instituto sb'ejlalni` a, ja lek mini, ja jas sunk'iluk

wa xjak ja b'a instituto mini ja`uk ja jas wa xmakuni` a [...], wa x-axijiyab' ja jastik junk'iluk ja oj sk'uluk sok ja ma`tik lajan ay soki', sok ja b'a ma`tik ay xchol b'a xneb'xi ju'un ja b'a estado jumasa` [...], ja instituto mini chapanuk ja b'a oj ch'ak kuch yuj jun k'umal jastal jawi, ja jasunk'iluk ja jb'ob' k'ulaxuk ja ni oj kol-taxuk lek ja b'a tuktukil jastik wa xch'ak k'ulaxuki', pe ja b'a oj k'ulaxuk ja jastal jawi, ja b'a jastal wa xkila` ja b'a ke`ni, jachni b'a mi wa xkoltaxi' ja instituto` a, ke wani xk'ulantikyi` b'a jas mini lekuka'.

Jaxa b'a SPD, jach jun k'ole` b'a tuktukil ja jastik ayi` ayni yi oj ma`tik wa x-a`tiji' b'a wa sk'ela` ja derecho jumasa` sok b'a jastik yi oj b'a sb'aj ye`nle` sok b'a stuch'ilni` ja jas wa sk'ulane` i sok junxtani lajan aye` a, ja b'a jastal tuktukil ja jastal aye` i jani wa x-alji' yab' ja jas oj sk'uluk yuj ja k'ole` jumasa` b'a ma`tik lajan ayi`, ja SEP, ja mani ye`n wa sk'ela` ye`ni wa xyala` ja jasunk'iluk ja oj k'ulaxuk ja b'a k'ole` jumasa` jawi.

Ja b'a ye`ni, ayni b'a yalunej ke ja b'a jastik wa xk'ulaxi' ja b'a SPD ke jachni ayni stik'anila`, jun yaljel, ja b'a jastal wa x-axi' plasa jumasa` ke ja estado jumasa` ye`ni ja ma` wa sk'ulan mandari jaxa Koordinasyoni mi jb'ob' xch'ik sb'aj, ja b'a jasunk'iluk wa slajawe` ja Tsomjel b'a Gobyerno b'a kada jujune` ja Subsekretariya, jaxa Koordinasyonii mi jb'ob' xch'ik sb'aj.

Ja Granados, tukni ja jas wa xyala` a, wa xyala` ke ja INEE sok ja SPD ayni yi oj derecho b'a oj sk'uluka', ke mini oj xiw yuj ja jastik junk'iluk wa xyalawe` ja tuki'.

4. Ja b'a ma`tik jas wa sk'ela` ja wa xiw yuji' ja`a, yajni xch'ak ja wake` jab'il iti', ja gobierno ma` oj ochkani` oj ch'ak-el snajel ja jasunk'iluk ja k'ulub'alxa'. ¿Ja jas tub'esnub'ali' mixani oj b'ob' k'ulaxuk ja jastal ay ajyi`?

Ja Teresa Bracho yala` ke mey yi oj xiwelal ja ta tukb'esxi ja artikulo 3^o, pe yala` ke mas lek ja oj tukb'esxuk ja ley ja b'a SPD, ja yuj sok ja b'a jastal alub'ali'. Ja lo`il iti ja xcholo` ja Rodolfo Ramírez:

—Ja ley jumasa` mini ti tsijb'unub'aluk b'a tona` [...], oj ni b'ob' tukb'esxuka' sok ja wego jelxani ja b'a jastal wa x-ilxi', ja b'a jasunk'iluk wa x-axi' ke jeji kitiko-

ni' [...] alub'al sok wa x-aljikab'tikon ke jel jitsan ja jasunk'iluk ja wan ek'eli' ja b'a jastalni' wa xkalatikoni', ja yuj, la` tukb'estik ja jas Tub'esnub'ali'.

Ja Ana María sk'ulan ja b'a jastal mas lek ja b'a jastal oj ilxuk janek' wa xnaxi' sok yala` ke sb'ejlalni ja jas wan sk'ulaxela`:

—Ja b'a oj ch'aktikani', oj kal ke`, ja b'a janek'ni ja jun millón 100 mil, 75% jachni ye`n wa sk'anawe` oj sk'uluke` a, 653 jachni ye`n wa sk'anawe` oj ochuke` ja b'a jastal wane` sk'ulajel partisipari sok ja b'a jastik wa xch'ak pukxuk ek'i ja b'a ma`tik wan sk'anjel jun plasa. Wa xkala` ke jel st'ilanil oj alxuk ja iti'.

Ja b'a oj ch'akani', Otto granados yala` ke ja INEE ja b'a oj makunuk yuj ja institusyon ja b'a jas tub'esnub'ali' ojni pukxuk ek' ja b'a jab'il jumasa` jakumi', ja b'a jastalni' wa xyala` ja leyí ke sk'ulunejni ganar b'a spetsanil ja ma`tik junk'iluk ja wa xch'ika' sb'aj ja b'a sti` sat ja Xch'anil b'a Korte:

— Ja ta minik'a malanuk ja b'a jastal ja jas tub'esnub'al ja b'a wa xneb'xi ju`uni oj ni b'ob' ch'ayxuka' ma mini oj ch'ayxuka', ye`nani oj yil ja machunk'iluk wa sk'ulan ganari, ja mani oj kan presidente`il b'a Méjiko.

Ja b'a jastal iti wa xch'ak kalkan ja sb'ajtanil k'ole` jas k'ulub'al b'a Seminar-yo, jitsan ja jastik wa xjob'xi', pe wa xchola` ajjiyon lek yuj ja janek' wa ilxi' janek' wa xna`xi' i wani makunela' sok ye`n xani wa xyala` ja jastik junk'iluk ja yi oj ja b'a wa xjexi' ju`uni. €



¿Wan maxa k'ana' oj ja na` mas sok ja b'a Semibarrio b'a Stukb'esel b'a Snebxi' ju'un? Ochan b'a sb'ajtanil sesión b'a <https://goo.gl/g89BBh>



Ja b'a yiljel janek' wa sna'a ja je'a ju'uni ja b'a oj a'tijuki' ja b'a 2017: <http://www.inee.edu.mx/index.php/servicio-profesional-docente>



Koordinasyon b'a SPD: <http://servicioprofesionaldocente.sep.gob.mx/>

Nkexrín tjenkayáxin ti sin tjako México, Colombia la ko Argentina ti evaluaci3n kuènté ti nkehe sixrako

Itsjé chjasin ti America Latina la kjuíuch'ena sin xroon tét3an nkexrín tsoxrako la kuákja sin ti evaluaci3n kixin tsotsjehe sin kixin antssí jina tsoxrako la ko kixin ti sin tjako la antsí tsonohe sin jina, la tíhi ts-jinkítsa kixin antsí jina tsjako sin. Tjakoḡini nkexrín tjenkayáxin yato chojni tjako ti latinoamericano kixin tsonoheni ti nkehe tjenkayáxin sin, la xikaha antsí tsonoheni jína kuènté ti ixra i.

Ti sin xránchankíhi

MÉXICO:

Reyes Ricardo Campuzano Barajas (RRCB): Chonta jnko licenciatura kixin tsjako primaria, Jehe ch'an tjakohe ch'an chájan ti tercero la ó ite náno iten ch'an ti ixra i, jehe ch'an mé ti yaáxin director kuènté ti síxako, chonta ch'an ti ixra kuènté ti tjako ch'an ti nkehe nantá si-t'axrje kixin tsonoexín chojni ti nkehe sítohen (tecnología de la comunicaci3n) la ko kuènté ti comunicaci3n (TIC) la ko ti nchekuaxin chojni. **Arnulfo Hernández Jiménez (AHJ):** Tjako ch'an ti estado Morelo, ó kohen ch'an jubilar la 32 náno kjuako ch'an la ko k3na ch'an director kuènté ti xraḡohe chájan kahño noi, Chonta ch'an kjuachaxín tsotsjehe ch'an nkekjain noexín ti sin xraḡohe ndesi 2015. **Olimpia Fernández Castillo (OFC):** licenciada kuènte Psicología la ko tjako tjan, 16 náno kjuako tjan ti secundaria ti estado kuènté México, chonta tjan kjuachaxín tsotsjehe tjan nkekjain

noexín ti sin xraḡohe, la k'uáyeḡe tjan ti certificaci3n kjuajon ti INEE.

COLOMBIA:

Quira Alejandra Sanabria Rojas (QASR): licenciada kuènté Química, jehe tjan ijnko ti nkexro tjako ti química, xraḡohe tjan jina kixin tsjako tjan ti Universidad la ko chonhen tjan ti doctora kuènté ti tsjako tjan, 20 náno kjuako tjan ti primaria, secundaria, la xraḡohe tjan kixin tjakohe tjan ti iso sin tjako la ko naxa tjako tjan. **Javier Mauricio Ruiz (JMR):** tjako ch'an ti Arte plástica la chonta ch'an jnko posgrado kuènté ti xraḡohe ch'an jína kixin tsjko ch'an ti universidad la ko jehe ch'an tsjehe ch'an kuènté ti ixra sítohen kuènté ti síxako, tjako ch'an ti ciencia kuènté ti nkexrín xraḡohe la ko doctor ch'an kuènté ti ley, la jehe ch'an tét3an chán ti escuela Guillermo León Valencia (Bogotá) la ko tjako ch'an ti universidad. **Merceleña Hernández Sierra (MHS):** licenciada kuènté Matemáticas, xraḡohe tjan jína kuènté ti Matemáticas Aplicadas la ko xraḡohe tjan kixin jína tsjako tjan, 19 náno kjuako tjan ti xraḡohe chája kahño noi, ti noi la ko ti universidad.

ARGENTINA:

María Silvia Vacchieri Mecchia (MSVM): Tjako tjan Biología la ko Geografía, 27 náno kjuako tjan ti secundaria.

I. Kuènté ti nkexrín tohen ti tsjehe sin nkekjain noexín ti chojni tjako nkojnko chjasin

¿Jaha á kohan kjuáḡoxían kixin noha tsjákuá ní?

MÉXICO:

RRCB: Jeén, ti exámen kuènté ti sin tjao kain escuela la ko ti nkehe kjuanchankí ti director kuènté escuela ti náno xráko. Ndá ti ó k'ona ti xroon t'et3an kuènté ti k'uixitoxin nkexrin tsoxrako la jehíni ikjuíni kixin tsochontani ti xroon tjajon kjuachaxín kixin jina tsjanchankini nkekjain noexin ti sin tjako.

AHJ: Ti ó k'uaxrjexini ti Escuela Normal xraḡoheni la kjuóch'enani ti exámen kuènté oposici3n; ndá chr'éxin, ti ó



xrákoheni kixin jína tsjakoni la kuicháxin kju"ich'enani ti examen kixin jína tsi-t'ótjen tsjachani. Ijie la ó síin ti exámen tsjexín sin ti nkexrín jina tjako sin la ko ijnko exámen kixin ts'áyéhe sin ti certificado kixin jínaa tsotsjehe sin á nohe íso ti sin tjako éxi jehe sin.

OFC: Jeén, kuákjani ti xámen a ti ó kohen ti saoxen grupo ti náno 2015, la antsí noheni kjuátēheni.

COLOMBIA:

QASR: Jeén, ndesi k'uaxrje ti key t'et3an kuènté xrakohe chájan ti náno 1994, ti sin tjako la ticháxin ts'atsinka sin ti exámen a la ko kjaxin tsjacha sin tsjejo kícho sin ndá tsjakohe sin íso ti sin tjako.

JMR: Ti chjasin kuènténi la síin yaá ti sin tjako: ti sin t'etuehen ti nkehe kjuenkayáxin sin tsohen it'in (decreto) 2277 kuènté ti náno 1979, ti sin a la ticháxihiña ch'ena sin ti exámen, la ko ti sin t'etuehen ti nkehe kjuenkayáxin sin tsohen it'in (decreto) 1278 kuènté ti náno 2002, tihi la ticháxin sich'ena chojni ti exámen. Jeheni la ikjini ti yaáxin ti náno 2005, méxra jeheni la kjuich'enani ti exámen nkojnko náno ti teyó náno tjikoni tjakoni.

MHS: Jeen, éxi ti náno 2010 la ko 2014 la kjuich'enani noó exámen kuènté ti tsjachaxin chojni, ndá yaá ó k'uátsinkani.

ARGENTINA:

MSVM: Nahí, nó ti chjasin tjakoni jeheni it'in Neuquén, la nunca kohya tíha.

¿Nkexrín tohen kain tíhi ndá xran-chankihi kain tíhi ti sin tjako ti chjasin kuèntá?

MÉXICO:

RRCB: Ti nkehe chrèxin sin la xikakja ti nkehe nohe ti grupo ti sin tjako, ti nkehe ich'e sin la ko kuènte tinkexrín tjenkayáxin o ti nkehe ich'e ti chjaisn, ti nkexrín tjenkayáxin sin nkexrín tsjako sin, ti nkehe ó síin la ko ti nkehe tíjie tsjenkayáxin sin nkexrín tsohen.

AHJ: Tíhi la iy'á nkexrín ich'en sin ndá tso-nohe sin nkekjain nohe ti sin tjako, á jehe sin itsji sin o ts'eyak3a sin ndá tsochronka sin: ijnko xroon chonnta nkehe tsjatehe ti sin t'et3an ijnko escuela la ko ti nkexro tjako kuènté ti ixra ich'en á nchexiteya o

náhi; ti ts'ona ijnko proyecto kixin tsotsjehe sin a chaxín ich'e ixra ti nkehe kjuenkayáxin sin tsoxrako, ts'ixin la ko ts'ixin ti nkehe tsjenkayáxin sin, la ndá ti tsjixixín la ijnko exámen kuènté ti nohe chojni tjan-chia ti programa kuènté ti tsoxrako.

OFC: Ti nkehe chrèxin sin kixin tsoñohe sin á nohe ti sin tjako la tóhen iy'á nkehe: 1) Chronka sin ti nkehe ticháxin sich'e sin éxi ti xrákohe sin; 2) ts'ona nkehe tsochonta ti nkehe tsjako sin, la ko 3) sich'ena sin exámen kuènté ti nkehe chonta sin tsjako sin la ko kain ti ixra nohe sin ich'en sin.

COLOMBIA:

QASR: Ti xroon ley kuènté ti náno 1991 la tjajon kjuachaxín kixin ti escuela la tsochonta kjuachaxín ts'et3an, ndá tiha mé síxin kixin jehya nkok3a tjenkayasin sin. Kjáncho kuènté ti ixra kuènté ti sin tjako ticháxin síin ti nkehe i: tjenkayáxin sin kain ti nkehe tsjacha sin tsjijixrakán sin tjankixixín ndesi ti nkehe ó chonta sin la ko nkehe tsohen, ti chichaon tsi-cháxin, tjoka tsohen, la tjejá sin kain ti nkehe nkexrín tsjako sin, la xikaha kjaxin xikjan xik'ixin ti evaluaci3n kuèntéti sin xrakohe, kuènté ti sin tjako t'et3an la ko ti jehó tsotsjehe kuènté ti nkexrín nohe ti íso sin.

JMR: Ti evaluaci3n tjajon sin ndesi ti ñgo t'inixín kixin tsoxrakohe chojni kixin jínaa tsjako, la ko kjaxin t'ixin jnko concurso kixin tsjachaxin chojni nkojin nkehe ntiha la tsjehe sin o tjanchanki sin nkekjain noexín chojni (nitha la jína ts'ixehen kain ti chojni xrákohe jína kjón-te ókje ich'e ixra), la ko kjaxin ijnko examen kuènté á tjacha chojni ich'e ixra la ko nkexrín ti jehe sin. Tíhi la tóhen ijnko vece ti náno, la ko ti tjachahya sin takitsje sin ti 60% kuènté ti yaá náno durante, ti nahi la jína ts'axrjehe sin ti ixra kuènté sin.

MHS: Nkojnko ti nkehe tit3exín kixin tsohen la chonta nkehe kuènté tsochrèxin chojni ndá jina tsinkák'it'ótjen ti ixra. Kuènté ti 1 278, ti sistema tsjehe kuènté tihi la t'óna iy'á grado la kjaxin tíhi la t'onaxín noó nkexrín ti tjetexín tsjacha sin. Ti nkehe t'inkak3ohen ti tsit'ótjen tsjacha sin la ticháxin tsochrèxin sin ti nkehe tsixro ti nkexro tsjehe ti chichaon kuènté

gobierno; éxi, ti síin 20 000 chojni tsjako ndá jehó síin chichaon kixin tsit'ótjen tsjacha jehó 1 000 chojni, la jehó ti sin i mé tsjacha sin tsot'ítjen tsjacha sin, kjón-te itsjé ti sin i la kjuacha sin k'uatsínka sin ti prueba. Nda ti xikaha, la ti evaluaci3n, t'ikon chojni kixin áchaxín nohe ti sin tjako, la ts'ixin a síin chichaon o náhi.

ARGENTINA:

MSVM: Ti chjasin Neuquén la t'ixin ijnko junta kuènté ti sin tjako ijnko o yaá vece ti semana kixin tsjacha sin ts'áyéhe sin ijnko ixra. Ti nitj3o junio la kain ti sin tjako la ticháxin ts'inixín ihnié sin, ndá kain ti chojni tjasin tíhi kixin tsoñohe sin nkekjain noexín ti sin tjako síin ti íso chjasin la ich'e sin ti evaluaci3n kixin tsochonta sin xroon tsochronka tihi. Ndá xikaha ti ixra la ts'áyéhe ti nkexro tjako chonta antsí itsjé punto.

II. Kuènté ti nkexrín k'uíkon sin ti prueba

¿Nkehe k'uitja sin kuènté ti evaluaci3n kuènté ti sin tjako?

MÉXICO:

RRCB: Senó la antsí ixra tíhi kixin ti evaluaci3n la jehó k'uéchrèxin sin éxi ti tjenkayaxin sin. Kjáncho, para ts'áyéhe sin ti certificado kixin jína ts'ona sin ti chojni tsjajon ti evaluaci3n, la xrákohe chojni ti estudio de caso la ko ijno examen kuènté ti tsjachaxin chojni ti ixra la táha la kóxríhíni.

AHJ: Ti xraxinkaoni tihi la chrotsjánkani. Ikjuí ijnko ti sin saoxén kohen ti evaluaci3n i, la kochontahyani ijnko curso chrókjuenkítsa tíhi, kjaxin kahña jína k'uék-jich'e ixra ti nketín kjuajoxin sin tiha. Ti óse, la nkehe k'uék'inkak3ohen la mé ti política a la ko ti organizaci3n, kjáncho íie la tjenkayáxin kixin jína tiha, t'ikoni kixin jina kixin tsoñohe sin nkekjain noexín ti sin tjako.

OFC: Ti nkehe kohen la koxríhíni. Ndesi k'uáyéheñi ti ixra kixin tsotsjeheni nkekjain noexín ti sin tjako la chjinó chréheni tsjehenikain ti nkehe tóhen la t'ikoni nkexrín tjisóji ti sin tjako. K'uíkon ti nkehe kjuich'e sin, kuènte kain ti nkexrin tsjehe ti sin xrakohe, kain nkehe, nkexrín

tsjehe sin a tsik'itjan ti sin xrakøhe la ko ti ixra tsjehe ti sin tjako.

COLOMBIA:

QASR: K'uat sinkani ti evaluaci3n ndesin ti kjuanchia ti sin jehya kuent3 gobierno la ko kjaxin ti kuente gobierno. Ti saox3n la kjuich'eni ti k'uetjan ti norma ISO 9000 para ti escuela jehya kuent3 gobierno, ntiha la ants3 t'ikoni kixin sich'e ixra t'ha.

JMR: Ti evaluaci3n m3 ijnko nkehe kjuenkayaxin sin jina nkexr3n tsohen nd3 ti nkehe ch'ex3n sin ti ixra la ijnko nkehe jina kixin t'ajan kjuachax3n itsjo sin kuent3 nkexr3 ti jehe sin o nkehe t'ej3ch'e sin (di3logos pol3ticos). Ti nkehe chr3xin sin i la jina tsjacha tsohen kain ti s3xrako: ti evaluaci3n s3hya to3xin la t'3na jnko nehe t'etjan kixin sinchexiteya sin ti nkehe ku3toex3n kuent3 corte neoliberal. Tihi la tsohen itsj3 nkexr3n: nkexro ti ich'e evalu3r, nkexr3n nixjeh3 k3cho sin o kjuenkayaxiko sin sen3 ti nkexo t'etjan. **MHS:** Ti k3hen ti evaluaci3n la k'uat sinkahyani jeheni, la kjuanchank3ni kixin tsochronkax3n sin nkekuent3 xikaha k3hen, kj3ncho jeh3 kjuakox3n sin ijnko n3mero ti nkehe kuakitsjeni la chronkaxihna sin jina kixin chr3konoheni nkexr3n ti ixra ich'eni tjakoni.

¿Á tjenkayaxian kixin im3 jina ti nkexr3n ich'e sinevaluar ti sin tjako ni?

M3XICO:

RRCB: Jeen jina kixin tjakox3n ya3 nkehe tich3xin tsohen kuent3 ti evaluaci3n: ti tsohohe sin ants3 la ko ti tsonkoj3 iso sin. **AHJ:** Kain ti nkehe tjako ntiha la tich3xin tsoheni jina kixin ts'ats3nkani ti evaluaci3n kj3ncho, ti 3 tjachani t'atsinkani t'ha, la ti nkehe ich'eni tjakoni xikah3 tohen t'ixinkihya ninkeh3. Tjenkayaxini kixin jina ich'e sin kjuink3 sin kain tiha. **OFC:** toxr3nhini ti nkexr3n jina ich'e sin evaluar ti sin tjako. Nkojnko tiha la t'ajan nkehe ants3 jina kixin jina tsochronka ti nkekjain noex3n sin la ko chenka nkojnko sin nkekjain k'uat sinkaxin sin ti evaluaci3n.

COLOMBIA:

QASR: ti nkehe tich3xin ants3 tsoyox3n o ts'ixinki la xrokjuahya nax3 ts'3na kuent3 kain nkehe, ants3 ti t3ha la chonta y3i nkehe entre ti sin tsotsjehe nkekjaintsi-

k'axrje la ko ti sin ts'ekin. Kain ti calificaci3n tsochonta nkexr3n tsitoexin la ti kjuixix3n i la chonta ts'axrjekjan.

JMR: tjenkayaxini kixin kain ti sin tjako la ko ti sin t'etjan ti escuela la tich3xin iy'3 ti nkehe i: jehn3 ni sich'eni ti valuaci3n, jehe sin sich'ehe sin valuar ti ijnko sin la ko ijnko chojni tsjasin tiha (heteroevaluaci3n). Ti nkexro sich'en ti evaluaci3n i kuent3 ti sin xrakøhe i me ti sin chonta jnko nkexro t'etjan it'in corte heter3noma.

MHS: Ti Evaluaci3n kuent3 ti tsochronka nkexr3n nohe sin (ECDF) la tsona kixn tsonkok3n la kjaxin tsotsjehe sin ti nkehe nax3 siin. Nd3 xikaha tsitohe ti nkehe k'uechr3xin sin jeh3 takja ti cuenta ti variable teor3ca.

ARGENTINA:

MSVM: Im3 naxrjon ich'e ixra ti Consejo Provincial kuent3 Educaci3n kuent3 ti chjasin Neuqu3n, kain tiha la jehya 3m3 ich'e sin. Ntiha la chr3kjuich3xin ijnko evaluaci3n kuente to nkehe ich'e sin la ko ti nkehe nohe sin kuent3 ti nkehe tjako sin chr3kohen nkoj3n ñ3o ti n3no, kixin ti nivel acad3mico 3 tink3kononte.

Jaha tj3koa ¿Quehe ch3hen ti 3 siin ti evaluaci3n?

M3XICO:

RRCB: Tsjenkayaxini ti ixra ich'eni tjakoni, kixin ti nkehe tjinkaon sin la kixin ts'ixiy3xin ndesi nkaxehen.

AHJ: Tjinkaoni kixin tsochronka nkehe tsohoexin kixin nax3 tsjachani la ko ti nkehe tsjacha tsjasiy3xini, la ko ts'ajan kjuachax3n kixin tsjinkini ti nkexr3n tjakoni; ka kixinti nkehe tsohen la kixin ts'ajan nkehe ants3 jina kixin ants3 ts'itjani jina tsjakoni; la ti tsoxrako la ts'ixin hora kixin tsotsjeheni ti nkehe tich3xin la ko la tsjenkayaxini ts'ajan nkehe ts'itjani, nkexr3n tsochr3xini (metodol3gicas) la ko nkehe tsjakox3ni kixin ants3 jina tsjakoni ti 3 sal3n. 3xi ijnko nkexro tsikjich'iyeh3 chojni itjeni ti 3 kjuixin konoheni ti nkehe tjako sin ti 3 k'uat sinkani ti evaluaci3n, kixin im3 chonta kain nkehe.

OFC: Tjinkaoni kixin ants3 tsjako sin; kj3ncho, kain ti nkehe nax3 tich3xin tsohen, la nax3 tjachahya sin tjasin sin kain tihi. Ti nkehe t'ikoni kjuink3tsa t'hi la kixin jeh3 ti tjako tsi k'ixehen ti Pro-

grama kuent3 ti Promoci3n kuent3 ti ixra tjinkaon sin tsohen, la tsit'3tjen tsjacha sin.

COLOMBIA:

QASR: Tjinkaoni jnko nkehe tsochronka kixin chax3n jina tihi la ko ts'jin ti chojni ich'e nkehe ndu3hya kixin chonta kjuachax3n la ko ti ninkakohen ti sin ich'e ixra, la kjaxin ants3 ts'ixin kjuachaxin kixin jina tsohohe iso chojni. Tihi la si3n jina ts'ixiy3xin, kj3ncho nax3 tjinkakohna sin tsochr'3xekjann sin.

JMR: Ts'ixin kjuachax3n kixin ants3 ts'itjani kixin ants3 ts'itjani, kixin ti tjinkaoni tsochontani nkehe tsjakox3ni la tich3xin nkoyax3n tsjeheni kain t'hi.

MHS: Tsotsjehe a si3n jnko nketin jina kixin tsoxrako kixin ts'itja chojni. 3xi tsond3chro ti Nkexro t'etjan kuent3 ti s3xrako, ijnko ti ixra kuent3 tihi la kixin ts'ixin nkehe ants3 ts'itjax3n ti sin tjako.

ARGENTINA:

MSVM: Ti chjasin Neuqu3n la tjasin sin curso xrakøhe chojni kixinkjonte 3kje t'ej3 sin ts'itja sin. Nd3 ti nkehe t'inkakohen la kixin ti 3 t'ixin tihi la chontani chojni tjako la chaxihna nohe kuent3 tihi.

III. Kuent3 ti ixra ich'e ti evaluaci3n

¿Tjenkayaxian kixin jina ti evaluaci3n kixin ts'ajan kixn ti sin tjako la ants3 jina tsjako sin ni?

M3XICO:

RRCB: Chax3n tihi la ijnko nkehe jina kixin tsoxrank3xin ts'ixinki ti nkehe xr3xin, ndes3 ti nkehe 3 ku3hen ich'e ti sin tjako la ko hasta ants3 ts'itja sin tsjako sin jina. **AHJ:** Je3n, nchox3n tihi ti chax3n tsjink3ni ti evaluaci3n ts'ona ijnko nkehe tsohoex3ni. Xrokjuahya tsjixronk3xini o tsochonta kain nkehe.

OFC: Je3n. Ti nkehe tjachani la t'ajan nkehe chax3n jina tsohoex3ni la ko chax3n tjoka kuent3 ti nkehe tink3t'itja ti sin xrakøhe, ti nkexr3n t'ej3 kain ti escuela la ko tjink3tsax3n ti iso ich'e iso sin, ti sin tjakoants3 tsinkak'itja sin kixin tsink3chriin ti nkehe ants3 jina tsoxrako kain chjasin.

COLOMBIA:

QASR: Ti nkehe nax3 t'itjaña la kixin nax3 s3xrey3 nkexr3n ants3 jina sich'e ixra ti chichaon chr'axehen sin t'hi la ts'ikoni ti ixra.

Ti nkehe antsí jina ts'itja sin, me t'axrjexin kixin siín sin tjinkitsa la ko kixin siín kain ti nkehe ticháxin, kjáncho casi t'ikohñani ti nkexrín tjetoaxín ijnko chojni.

JMR: Tjenkayáxini kixin ti evaluaci3n la tsjachahya kixin antsí jina tsoxrako, kjáncho jina tsondáchroni kixin tihi la ts'ona ijno nkehe tsochontaxín chojni kjuachaxín, la ko jina ts'ona ijnko nkehe antsí jina ti xikaha tjenkayáxin ti nkexro t'etoan tsjehe tíhi.

MHS: Ti evaluaci3n la ticháxin tsjakoxin kixin antsí jina ts'ixiyoxin ti ixra ich'e ti sin tjako la antsí jina tsoxrako, kjáncho ti nkehe t'inkakohén kuènté ti sin xrakohe la siín itsjé nkehe: ti nkexrín tjéko sin ti sin tjejó ndoq sin la ko ti sin ndója, ti nkehe tsjacha sin sinch'e sin jehe sin, la ko iso nkehe.

ARGENTINA:

MSVM: Ti isokoá ti evaluaci3n kohen ti Argentina la kahño kjuinkitsa kjuasiyoxin ti nkehe sítohen ntiha, la ti nkehe xrakohe ti sin tjako la imá nóe. Imá ticháxin kixin kain chojni antsí tsochréhe sin tsjanchia sin, kjáncho kjaxin ticháxin tsotsjeheni nkehe sítohe ti nketín tjejó sin, ti iso chojni la ko ti nkehe kuéhen sin sitohe ti nketín sixrako la ko sí'titja sin.

¿Nkexrín la ko nkekuènté ticháxin sich'eni ti evaluaci3n?

MÉXICO:

RRCB: Ti nkehe tsjacha sin tsakitsje sin ti ó siín ti evaluaciones mé tjinkitsa kixin ti ixra kuènté ti sin tjako, éxi ti, ts'ona iso cursos. Kjáncho, ti nkehe antsí ticháxin tsohen ixra, la me ti ts'ixin nkehe kixin antsí tsinkak'itja ti sin tjako, kixin tsjenkitsa kixin ts'ixiyoxin ti nkexrín xrako.

AHJ: Ti evaluaci3n la ticháxin kixin tsonohexíni ti nkehe sítohen la ko tsonoheni ti nkehe nduáhya siín, kjáncho ó chónko tsohen tiha ti ts'ixinkíhya ninkehó éxi sitohe hasta ijie ti evaluaci3n.

OFC: Ti nkehe ts'itjani la tsjinkitsa kixin jina tsjnkayáxini nkehe tsohen chr'éxin, tsjakoxin nkexrín antsí ts'ixiyoxn ti nkehe tsohen o ti nkehe tsohen ti tsoxrako, la ko tsjachani tsjakoni éi tjinkaoni ti nkehe kuènté ngiva la ko Comunicaci3n, Matemáticas la ko Ciencias. Tsonoheni nkexrín itjen, nkexrín itji lako ti nkehe ticháxin antsí tsohen ixra.

COLOMBIA:

QASR: Nkojnko ti nkehe tsohen kuènté ti evaluaci3n la ticháxin tsochronka sin nkexrín tsonoheni síxiteya kan ti nkehe kjuenkayáxin sin tsjijixrakán sin. Jehya jehó ts'ikoni kixin siín antsí itsjé sin tiexín kuènté tihi la náhi, kjaxin ts'ixin nkehe nkehe tsjakoxin kixin antsí jina sí'tji tihi kixin antsí jina tjacha sin, jee sin, kuènté ti kjuachaxín chonta kain chojni, la ko kjaxin ti nkexrín tjenkayáxin sin ti ixra ich'e sin tjakohe sín ti sin xrakohe, ti it'é ti sin xrakohe, la ko iso.

JMR: Iso ñao senó la tsjeheni kixin ti ixra ich'eni la imá náxrjon, kjáncho tíhi la ti nkehe kjuixixín kuènté ti nkehe tsoxrako. La ko ti tjinkaoni kixin antsí jina tsoxrako, ticháxin ts'ixin jnko sistema cháxin jina tsjinkitsa, kjuaxróxi itsji la ko tsixín kixin ti nkehe chroéxin kuènté ti nkehe tsoxrako ts'ikon éxi ijnko nkehe tjetoan kuènté jnko naci3n. Tiha ti chrókjuinkitsa ti evaluaci3n kixin chrókohen.

MHS: Ti evaluaci3n mé ijnko nketín tsinkák'itjaxin chojni la ko ijnko nkehe antsí tjetoan kixin ts'itja chojni kixin ticháxin tsoxrakohe. Méxra ti ixra kuènté tihi la tsotsjehe jehó kuènté ti sin xrakohe la ko nkexrín ti síxirako.

ARGENTINA:

MSVM: Ti nkojí ñao chrókoheni evaluar, la tjinkaoni kixin ti nkehe chrókjuachani a chróchronka kixin ticháxin nchónhña nkehe, la chrókjuakoxin nkexrín jina o jinahña tsixrakoheni. Ticháxin kixin ti nkehe tsjako sin kuènté ti ixra sich'eni la ko tinkehe ticháxin tsohen la kain chojni chrókjuich'e.

¿Á t'ikoni tinkak'ixiyoxin ti nkexrín síxirako ti ó siín ti evaluaci3n ní?

México:

AHJ: K'uíkoni nkák'ixiyósin kjaxón kjaxón; ó xránkixin nkakiakjan ti sin t'etoan nkojnko escuela kixin xikaha tsochrèxin ti tjako, la xikaha jina tsotsjeheni ti nkehe chaxín ticháxin.

OFC: Ó xránkixin k'uixehen ókje nkexrín tsoxrjakohe ti sin tjako. Ti nkexrín tohen ti evaluaci3n la tjéyá kixin antsí jina tsohen ti ixra.

COLOMBIA:

QASR: T'ikoni k'uixiyoxin ti kuènté ti nkehe ticháxin. T'ikoni kixin antsí tiexín

sin la ko kjaxin jina tsondáchroni kixin antsí nkat'ixiyoxin kuènté ti nkexrín tsoxrjako.

JMR: Ti evaluaci3n la imá tjetoan ti tjinkaoni ts'etoani kuènté ti iso nkehe, la ko tíhi la ticháxin tsohen, la ko ti nkehe i me tinkehe ticháxin tsohen kuènté ti chojni tjenlayáxin sin tsoxrakohe, la antsí ti siín jnko estado chonta kjuacaxín kuènté ti kehe tsoxrakohe sin la ko ts'ixin ti sistema kuènté educaci3n itsjé nkexrín (ti kuènté gobierno, ti jehenya kuènté gobierno la ko ti nketín k'uáyehe kjuachaxin tsoxrakoxin).

MHS: Ti evaluaci3n laa ticháxin xikaha tsinkakóhen la ko tsinkakít'ótje; ijnko ixra jina la ko nkokón tsohen kuènté ti tsoxrako. Ti nkehe chronka nkexrín tihi la siín kjaxin ti tsjachahya ti evaluaci3n ts'ona éxi jnko nkehe ókje.

ARGENTINA:

MSVM: Ti chjasin kuènténi siín ijnko kjuaninkao imá tao entre ti sin sindicatos, ti sin tjako la ko sin t'etoan kuènté nkojnko chjasin. Ti nkehe antsí tjanchia sin la me ti tsit'ótjen tsjacha sin, kixin tsjenkayaxin sin kixin ti antsí jina tsjacha sin, la antsí jina tsoxrako, tiha la nkokohña tjenkayáxinni, kjáncho ti kjuaninkaon a la títoehya kixin antsí chrok'uixiyoxin kixin antsí jina ti nkehe sixrako la ko ti ts'ixin ti evaluaci3n. €

Ti Gaceta tjanchehe kjuasáya ti sin Cecilia Mariel Bossi, Jersson Arnulfo Guerrero Nova y Alejandro Gamboa Juárez kuènté ti Unidad de Normatividad la ko Política Educativa kuènté INEE, kixin kjuinkitsa sin kixin kjuachani ikjoni ti jehe sin chojni tjako.